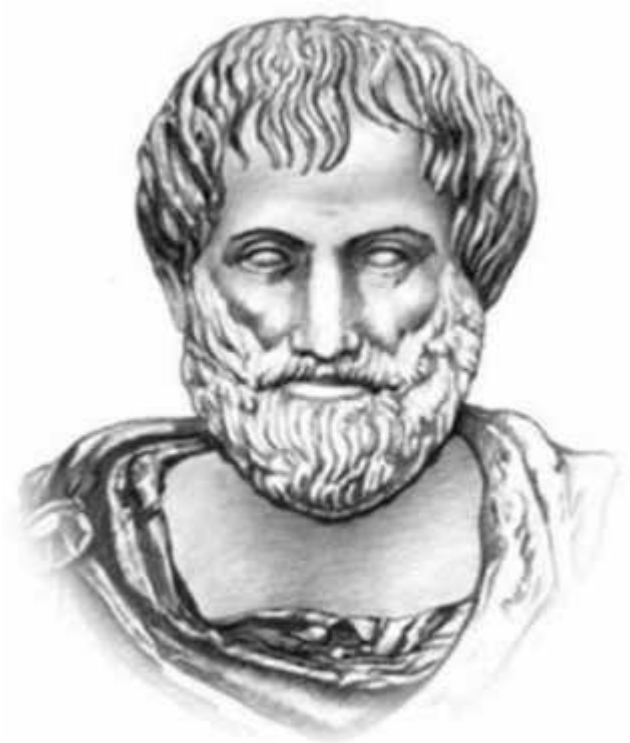

ARISTOTEL

STATUL ATENIAN

Traducere: Prof. Univ. ȘTEFAN BEZDECHI

Editura „AGORA“ S.R.L.

Iași, 1992

Corectură [V4.0]: noiembrie 2017

CUPRINS

- [INTRODUCERE I](#)
- [STATUL ATENIAN](#)
- [CAPITOLUL II](#)
- [CAPITOLUL III](#)
- [CAPITOLUL IV](#)

- [CAPITOLUL V](#)
- [CAPITOLUL VI](#)
- [CAPITOLUL VII](#)
- [CAPITOLUL VIII](#)
- [CAPITOLUL IX](#)
- [CAPITOLUL X](#)
- [CAPITOLUL XI](#)
- [CAPITOLUL XII](#)
- [CAPITOLUL XIII](#)
- [CAPITOLUL XIV](#)
- [CAPITOLUL XV](#)
- [CAPITOLUL XVI](#)
- [CAPITOLUL XVII](#)
- [CAPITOLUL XVIII](#)
- [CAPITOLUL XIX](#)
- [CAPITOLUL XX](#)
- [CAPITOLUL XXI](#)
- [CAPITOLUL XXII](#)
- [CAPITOLUL XXIII](#)
- [CAPITOLUL XXIV](#)
- [CAPITOLUL XXV](#)
- [CAPITOLUL XXVI](#)
- [CAPITOLUL XXVII](#)
- [CAPITOLUL XXVIII](#)
- [CAPITOLUL XXIX](#)
- [CAPITOLUL XXX](#)
- [CAPITOLUL XXXI](#)
- [CAPITOLUL XXXII](#)
- [CAPITOLUL XXXIII](#)
- [CAPITOLUL XXXIV](#)
- [CAPITOLUL XXXV](#)
- [CAPITOLUL XXXVI](#)
- [CAPITOLUL XXXVII](#)
- [CAPITOLUL XXXVIII](#)
- [CAPITOLUL XXXIX](#)
- [CAPITOLUL XL](#)
- [CAPITOLUL XLI](#)

- [CAPITOLUL XLII](#)
- [CAPITOLUL XLIII](#)
- [CAPITOLUL XLIV](#)
- [CAPITOLUL XLV](#)
- [CAPITOLUL XLVI](#)
- [CAPITOLUL XLVII](#)
- [CAPITOLUL XLVIII](#)
- [CAPITOLUL XLIX](#)
- [CAPITOLUL L](#)
- [CAPITOLUL LI](#)
- [CAPITOLUL LII](#)
- [CAPITOLUL LIII](#)
- [CAPITOLUL LIV](#)
- [CAPITOLUL LV](#)
- [CAPITOLUL LVI](#)
- [CAPITOLUL LVII](#)
- [CAPITOLUL LVIII](#)
- [CAPITOLUL LIX](#)
- [CAPITOLUL LX](#)
- [CAPITOLUL LXI](#)
- [CAPITOLUL LXII](#)
- [CAPITOLUL LXIII](#)
- [CAPITOLUL LXIV](#)
- [CAPITOLUL LXV](#)
- [CAPITOLUL LXVI](#)
- [CAPITOLUL LXVII](#)
- [CAPITOLUL LXVIII](#)
- [CAPITOLUL LXIX](#)

INTRODUCERE¹

Între scrierile pierdute ale lui Aristotel, aceea a cărei pierdere e mai mult regretată, este, fără îndoială, monumentală colecție a „Constituțiilor”; în ea multilateralul filosof reunise mai toate formele în care se manifesta viața de stat a diferitelor comunități grecești. „Constituțiile” cuprindeau schița mecanismului complex după care se conducea viața politică a o sută cincizeci și opt de State. O parte infimă din această operă se păstrează încă sub formă de fragmente, pe care le-au conservat diferiți scriitori ai antichității²). „A hrăni măcar un moment speranța că aceste Politii (constituții) ar putea fi regăsite vreodată, e o nebunie”, spunea în 1865 savantul E. Heitz³). Iată însă că timpurile mai noi s-au hotărât în sfârșit să dezminț, cel puțin în parte, nemângâietoarea profeție a scepticului aristotelician: anul 1891 ne-a redat una din aceste constituții, și anume aceea a Statului atenian, care ocupa în sus-numita operă locul de căpetenie și era oarecum perla întregii colecții.

Prețiosul papirus - descoperit în Egipt - constă din patru suluri de lungime inegală. Din manuscris lipsește începutul și o parte de la sfârșit.

Știrea despre descoperirea lui a stîmuit o vîlvă extraordinară, și cu drept cuvînt, căci importanța noii scrieri pentru studiul istoriei și al vieții grecești nu se poate compara⁴ decît cu însemnătatea epocalei descoperiri a „Listei olimpiadelor” a lui Iulius Africanus, făcute cu cîteva veacuri mai înainte. Ediția princeps a „Statului atenian” a fost făcută de F.G. Kenyon - savantul asistent al secțiunii manuscriselor de la British Museum - care, cel dintîi a descifrat dificilul manuscris. Această primă ediție a fost epuizată numaidecît și după ea a urmat o nenumărată serie de ediții, traduceri, comentarii, studii asupra formei, fondului, și mai ales asupra paternității ei. Căci nu toată lumea a fost de la început de acord că „Statul atenian” e opera filosofului stagirit. În noua scriere se găseau știri istorice considerate ca imposibile, concepții politice, care se păreau că nu pot cadra cu vederile lui Aristotel: ea respingea unele convingeri, care erau socotite ca definitive și confirma altele, ce de mult erau părăsite; în sfârșit ea era îmbrăcată într-un

stil, pe care nu-l întâlnim nicăieri în opera autorului „Politicii“⁵. Toate aceste considerente au determinat pe o bună parte dintre filologi, să se îndoiască despre adevăratul autor al „Statului atenian“. Astfel unii⁶, îl atribuie de-a dreptul altui scriitor, iar alții nu văd în el decât o prelucrare⁷ a cărții originale a preceptorului lui Alexandru Macedon. Apoi, o a treia categorie e înclinată să vadă în această monografie o operă autentică a lui Aristotel, însă îmbâcsită cu multe interpolări⁸ ale editorilor de mai târziu. Astăzi nu se mai îndoiește nimeni⁹ că autorul ei e Aristotel, în a cărei colecție de constituții¹⁰ ea ocupă probabil locul de frunte. Proba definitivă ne-o dă faptul că mai bine de cincizeci de fragmente¹¹, păstrate la diferiți autori și citate ca aparținând Statului atenian“ al ilustrului filosof, concordă perfect cu textul scrierii de curînd descoperite.

Făcînd într-un loc¹² comparația între istorie și poezie, filosoful, atît de pozitiv în alte privințe, face constatarea, foarte surprinzătoare pentru noi, că aceasta din urmă - poezia - e mai filosofică decît cea dintîi, pentru că istoria se ocupă numai de individual. E probabil că făcînd această apropiere se va fi gîndit mai degrabă, nu la propriile lui lucrări cu caracter istoric, ci la acelea ale contemporanilor săi, în special Efor și Teopomp. El e convins că istoria poate fi și trebuie să fie tratată altfel de cum o făceau retorii ieșiți din școala lui Isocrate și altfel chiar de cum au făcut-o Herodot și Tucidide, pentru care autorul „Statului atenian“, are cea mai mare stimă. Dacă asemenea istoriei, filosofia are scopul de a fi folositoare omului de Stat - cum făcuse autorul „Războiului peloponesiac“ - atunci (își va fi zis Aristotel) nici povestirea evenimentelor izolate, nici descrierea caracterelor sau acțiunilor individuale nu poate să slujească la atingerea acestui scop, ci mai degrabă scoaterea în relief a fenomenelor istorice care poartă în sine caracterul unor adevărate legi istorice. Astfel înțelege el să ridice istoria la nivelul filosofiei. El e însă conștient, și spre a ajunge la această cunoaștere, nu puțin îl vor fi ajutat greșelile predecesorilor săi în această privință¹³ că, spre a putea face o generalizare trainică, trebuie să pornești de la observarea unui număr cît se poate de mare de fapte concrete și de aceea, la baza acelor construcții istorico-filozofice din „Politica“ lui, stă un număr impozant de detalii studiate cu o meticulozitate remarcabilă pentru vremea sa.

Platon, cînd făurește Statul său ideal, pornește de la o himeră; Aristotel, de la studiul mecanismului după care funcționau diferitele forme de guvernămînt în lumea greacă și cea barbară. Întrebuințînd metoda lui favorită, inducția, el se ridică de la diferitele cazuri concrete, pentru ca prin generalizarea lor să fixeze conturul celei mai bune constituții. „Deoarece vrem să cercetăm, spuse el¹⁴), care dintre formele comunității de Stat este cea mai bună, realizabilă pentru aceia care pot trăi în cea mai bună stare posibilă, trebuie să considerăm și punctele de vedere ale altora, (studiind) atît constituțiile existente ale Statelor, socotite ca cele mai bine orînduite, cît și construcțiunile teoretice ale acelor care au schițat o constituție ideală, ce a stîrnit admirația unora: numai astfel putem vedea ce e bun și utilizabil într-însele; apoi, dacă cercetările noastre se extind dincolo de aceste forme existente și caută ceva nou, nu vrem să se nască aparența, că procedeul acesta e datorat intenției de a arunca praf în ochii cititorului, ci numai să se vadă că am recurs la această metodă din pricina lipsurilor constituțiilor în vigoare“.

Iată dar, rostul colecției de Politii, la strîngerea și redactarea cărora trebuie să admitem, firește, că au colaborat și un mare număr din discipolii maestrului. Din spusele autorului reiese în chip neîndoios, că ele aveau să-i slujească drept material, din studiul căruia aveau să se desprindă, legi pe care le formulează în „Politia“ și e de mirare că s-au găsit filologi care să susțină că Politia a precedat Polițiile¹⁵). Apoi această colecție răspundea și unui scop pur practic: ea avea să servească drept îndreptar omului politic însărcinat cu organizarea unui nou Stat. Cu drept cuvînt o compară un savant modern¹⁶, cu un manual de rețete medicale, destinat pentru uzul practic al organizatorilor împărăției lui Alexandru cel Mare. Căci Aristotel e încredințat de folosul real pe care îl poate aduce studiul istoriei¹⁷, deoarece, el se ocupă cu predilecție de partea general-filosofică a acestor fenomene istorice, lăsînd la o parte chestiunile neînsemnate de contingente individual-istorice și neacceptînd decît acele fenomene care, prin repetarea lor aproape regulată, poartă în sine caracterul unei legi. Astfel realizează el într-o formă sistematică, gîndul exprimat de Tucidide în programul lui, că istoria poate aduce foloase pentru că anumite cauze istorice produc totdeauna aceleași efecte¹⁸.

Totodată din studiul acestor „Politii“ se desprindea, atât pentru Aristotel cât și pentru cititorii săi, constatarea pe care o va dezvolta el mai pe larg în Politica lui, că precum oamenii care se nasc sub diferite latitudini, se deosebesc între ei prin înălțimea taliei, prin culoarea pielii sau a părului, prin apucături și deprinderi diferite, tot astfel și constituțiile care sunt și ele niște ființe mai complexe, iau cu totul altă înfățișare după cum se nasc într-un loc sau altul. Din acest fapt reiese o îndoită concluzie¹⁹: a) că o constituție ideală, aceeași pentru toți oamenii, nu există²⁰ și²¹ b) constituția se naște și devine în chip natural, ca orice alt organism, iar încercarea de a o explica printr-un contract conștient între oameni²² trebuie considerată ca eronată cu desăvârșire. În fundamentala chestie a raportului dintre fisis și nomos, cel puțin cât privește explicarea provenienței Statului, Aristotel lua, deci, fățiș poziție pentru fisis²³. În mijlocul societății ateniene, educate de aproape un veac și jumătate de sofști, monumentală la opera sa era un avertisment împotriva generalizărilor comode și pripite, datorite unui spirit înclinat spre construcții teoretice lipsite de fundament real și totodată o indicație metodologică de primul rang, arătând că o formulă generală, o ipoteză, mai ales în domeniul politic, trebuie să fie susținută și controlată în lumina unui număr nesfârșit de exemple concrete. Trebuia și de data asta să vină un străin din ținuturile vecine cu Tracia, ca și Tucidide, despre care se știe că avea puțin sînge trac în vinele lui, ca să arate Ateniienilor că drumul spre adevăr, ca și cel spre virtute, e laborios și presărat cu multe piedici.

„Statul ateniian“ a fost scris între 336-325²⁴. Cartea, al cărei început lipsește, chiar din manuscris²⁵, se compune din două părți: prima, pînă, la cap. 41 (inclusiv) se ocupă cu istoricul constituției ateniene, din timpurile cele mai vechi pînă la anul 403, iar a doua, cu aspectul cu care se prezenta această constituție în timpul scriitorului. Anul 403 îl servește ca pe punct de despărțire între cele două părți, fiindcă autorul e încredințat²⁶ și lucrul acesta îl dă să înțeleagă și cititorului că forma de guvernămînt a Statului ateniian era în vremea sa aceeași cu cea din 403. Împreună cu fragmentele de pe ultimul sul, ce n-au putut fi încă satisfăcător descifrate²⁷, această a doua parte e mai întinsă decît prima, ceea ce înseamnă că pentru autor problema de competență era analiza actuală constituției²⁸.

E caracteristic pentru metoda istorică a lui Aristotel, că el își începe lucrarea cu o schiță a evoluției prin care a trecut constituția ateniană, pînă a ajuns la forma din vremea sa. Ea denotă năzuința lui de a pătrunde pînă la cauzele cele mai îndepărtate ale fenomenelor. De altfel, filosoful ne arată însuși în altă parte rostul și avantajele acestei metode. „Un lucru se poate studia mai bine, cînd îl cercetăm în devenirea lui continuă de la început“²⁹. Așadar, ne spune el, spre a ne da seama bine de o instituție ajunsă la maturitate, nu e de ajuns să o considerăm numai în această din urmă formă a sa, ci trebuie să căutăm a stabili și diferitele faze evolutive prin care a trecut pînă s-a încheiat în felul în care se prezintă azi. Știința modernă n-a găsit o metodă mai bună. E adevărat, însă, că modelul în privința aceasta i-l arătase tot Tucidide, care spre a ne arăta cauzele războiului, peloponesiac, se vede nevoit să facă o analiză istorică a celor cincizeci de ani³⁰, de la războaiele cu Persii pînă în 431.

Pentru că datele și materialul relativ la istoricul constituției ateniene erau foarte reduse și de multe ori nesigure, autorul, spre a da de adevăr, e silit să recurgă la ingenioasa metodă combinatorie, întrebuințată în chip așa de fericit și de fiul lui Olores, care spre a ajunge la această inovație metodologică, a fost firește ajutat de studiile sale filosofico-sofistice. Dar faptul că la Homer nu se găsește pomenit numele colectiv de eleni, autorul „Războiului peloponesiac“ trage concluzia³¹, că pe vremea lui Agamemnon grecii n-au putut face în comun o expediție așa de impozantă cum e cea descrisă în Iliada. Apoi în alt loc³², același autor, fără niciun alt izvor, ci numai din observarea Acropolei din vremea lui, cu templele, monumentele și situația ei, ajunge la convingerea că în vechime adevărata cetate a Atenei era numai această Acropole, pe lîngă care, ca împrejurul unui nucleu, s-au așezat mai tîrziu celelalte suburbii care alcătuiau întinsa capitală din timpul său.

Tot astfel, Aristotel, pe baza legii care mai exista încă în timpul său, lege conform căreia vistiernicul trebuia să fie ales din clasa Pentacosimedimnilor, scoate observația adevărată, că pe vremea lui Solon ocuparea slujbelor era condiționată de cens³³.

E de la sine înțeles că Aristotel nu face abstracție de istoricii care l-au precedat: el îi utilizează, uneori citîndu-i, de cele mai multe ori fără să-i

citeze. Astfel cînd vorbește de Phye, frumoasa femeie pe care Pisistrate a prezentat-o atenienilor drept zeița Atena, el pomenește și versiunea lui Herodot³⁴ pe care îl citează. În celelalte cazuri, însă el trece sub tăcere numele izvorului său, chiar cînd face polemică cu autorul acestui izvor. Astfel procedează el cu Tucidide, cînd respinge cu energie zvonul susținut³⁵ de autoritatea acestuia potrivit căreia Hipparchos, printr-o manoperă abilă ar fi dezarmat pe părtașii de la procesiunea Panateneelor, pentru ca să poată descoperi pe conspiratori. Autorul „Statului atenian“ arată că o asemenea știre e lipsită de orice temei, pentru simplu motiv peremptoriu, că obiceiul de a umbla înarmat la sus-numita serbare nu s-a introdus la Atena decît mai tîrziu, în timpul democrației³⁶.

Aristotel l-a utilizat și pe Xenofon, care în „Elenicele“ povestise diferitele tulburări prin care trecuse Statul atenian după războiul de treizeci de ani. Un astfel de împrumut, textual de data asta, se găsește în cap. 36³⁷. Că filosoful stagirit nu citează pe predecesorii lui, nu trebuie să ne surprindă: așa era tradiția și chiar Tucidide, cînd face polemică cu Herodot, nu-l citează pe acesta din urmă³⁸. Pe de altă parte însă nu trebuie să ne închipuim că severul discipol al lui Platon, ar fi avut de gînd că comită un plagiat, deprindere pe care unii antici o condamnau³⁹ cu aceeași tărie ca și noi. O explicare și mai satisfăcătoare⁴⁰ a acestui procedeu e aceea care ne asigură că autorul „Statului atenian“ era încredințat că publicul va recunoaște citatul, fără să mai fie nevoit el, scriitorul, să-l releveze. Apoi această scriere era destinată marelui public și Aristotel nu vrea să-și desfigureze textul cu prea multe citate, cum ar fi fost nevoit s-o facă dacă ar fi vrut să pomenească conștiincios numele tuturor autorilor pe care i-a folosit⁴¹.

Într-adevăr, nu încapе îndoială că autorul a folosit și toate cronicile ateniene mai de seamă, și îndeosebi pe aceea a attidografului Androtion⁴². Din pricină că sus-numitele cronici au dispărut, nu se mai poate vedea azi, cît și în ce fel a împrumutat el de la aceștia din urmă, aceasta nu prezintă de altfel nici prea mult interes. Ceea ce-i mai interesant e că Aristotel a știut să grupeze acest material amorf în jurul unei idei luminoase și să ne prezinte un tablou al constituției și al spiritului constituției ateniene, așa cum numai un filosof de talia lui putea să o facă.

Ce scop urmărea autorul cu o asemenea carte, nu e tocmai ușor de constatat. Mai întâi s-a contestat că Aristotel ar urmări în general vreo țință cu această scriere a lui. În vremea noastră, în care cuvântul „tendință“, chiar, într-o operă istorică, are un sens peiorativ⁴³, se obișnuiește a se crede că într-o astfel de lucrare scriitorul n-are alt țel decât să-și instruiască cititorul. Firește că din colecția „Politiilor“ nu putea să lipsească „constituția Atenei“ și era natural ca aceasta să fie tratată mai pe larg decât toate celelalte, din pricină că era poate cea mai completă și totodată cea mai interesantă prin evoluția ei.

Însă istoricul formei de guvernământ a Statului atenian putea fi prezentat în multe feluri și întrebarea e dacă autorul, prezentându-l așa cum l-a prezentat, n-a urmărit, pe lângă scopul de a instrui publicul și un alt scop lăaturalnic.

La această chestiune s-a răspuns în diferite feluri. Unii⁴⁴ au văzut în sus-numita scriere o simplă lucrare de știință, alții⁴⁵ au descoperit o anumită tendință politică. Cred că aceștia din urmă au dreptate. Expunerea materiei e făcută în chip așa de impersonal - Aristotel nu întrebuințează niciodată persoana I - și tabloul în care se desfășoară diferitele faze ale constituției, e înfățișat în chip atât de logic, încât a trebuit într-adevăr multă atenție ca să se descopere o tendință, care azi, cred că nu se mai poate tăgădui. Prudența aceasta rezervată în atacarea problemei „Statului atenian“ îi era impusă și de calitatea lui de metoec, căci marele filosof na fost niciodată cetățean atenian. Dacă dorea să urmărească cu această carte a lui și un scop practic, apoi era silit să facă acest lucru cu cele mai mari menajamente posibile, spre a nu-și înstrăina simpatiile ospitalierei cetăți care devenise pentru el o a doua patrie. Atenienii nu puteau să uite că el era prietenul marelui cuceritor și vrînd-nevrînd, un susținător poate sincer al politicii acestuia, deși în multe alte privințe părerile filosofului și ale cuceritorului se deosebeau între ele. Că „Statul Atenian“ urmărea o țință, ne-o dovedesc mai multe, care pot fi explicate astfel:

- a) întâi, siguranța cu care autorul dă să înțeleagă publicului său, că actuala constituție nu diferă întru nimic de cea din 403-404⁴⁶, ca și cum n-ar fi existat nicicînd, un Filip și o Cheronca⁴⁷;

b) simpatia cu care stăruie asupra tabloului vieții din Atena în timpul tiranului Pisistrate⁴⁸;

c) antipatia lui față de politica lui Pericle și a demagogilor⁴⁹ care i-au urmat și care, ca și demagogii din timpul său, erau totdeauna pentru revoluție și război „ca să poată mai bine pescui în apă tulbure“⁵⁰.

Am scos în evidență numai punctele mai importante, pe care se bazează cercetătorii⁵¹ care afirmă că există o tendință în „Statul atenian“. S-au mai relevat, bineînțeles și multe altele, dintre care cel mai important e faptul că Stagiritul apără politica lui Teramene, sub cuvânt că, precum spune autorul, e un merit din partea unui om politic să știe să se acomodeze oricărei situații, spre a nu tulbura mereu ordinea Statului⁵². Din aceste constatări reiese că autorul avea aerul să spună Atenienilor, că n-au niciun motiv să fie nemulțumiți cu actuala formă de guvernământ, întrucât ea era de fapt aceeași ca în timpul străbunilor liberi, prin urmare tot un fel de (patrios politeia) întrucât macedonenii nu s-au amestecat deloc în afacerile interne ale glorioasei republici. Antipatia lui față de regimul lui Pericle - comună lui cu tradiția filosofică reprezentată demult prin Socrate și Platon⁵³ - spre deosebire de Tucidide, care îl slăvește⁵⁴ fără rezervă, se explică prin aceea că el vedea în Olimpicul, pe primul și cel mai mare demagog, care îndrumase Statul atenian pe calea ce avea să-l ducă la toate excesele ochiocrăției nenorocite. Și e caracteristic că seriosul filosof, care în alte părți ale operei se abține de la orice detaliu inutil - el face doar o schiță statului atenian - când e vorba de bărbatul Aspasiei, nu se poate împiedica de a cita zvonul răutăcios pînă la cruzime, prin care se pune în evidență procedeele și intențiile demagogice ale marelui zvon, n-avea nici măcar meritul originalității, ci aștepta ca nenorocita idee de a corupe masele prin introducerea soldei, să-i fie inspirată de un prieten, muzicantul Damonides, alias Damon⁵⁵.

Apoi, cît privește disprețul nimicitor cu care Aristotel vorbește de demagogii Cleon și Cleofon, el trebuie pus... și firește involuntar a fost pus de cititorii săi în legătură, ca o paralelă, cu personalitățile contemporane, în special cu acei oratori publici (prostate ton dimo) care, ca Demostene și alții, căutau să răzvrătească poporul în contra dominației macedonene. Paralela se putea face cu atît mai ușor cu cît autorul discursului „Pentru

Coroană“ se întâmplase să aibă aceleași gesturi și aceleași atitudini violente la tribună, ca și tăbăcarul cîț și agramatul fabricant de lire⁵⁶, care avusese îndrăzneala să se considere drept șefi ai poporului. Se pare că nu e tocmai întâmplătoare această accentuare⁵⁷ a lipsei de eleganță și decor a celor doi corifei democratici mai ales cînd ne gîndim că se face în cadrul unei scrieri așa de serioase și grave, care în genere se menține la un nivel și atît de demn.

Ce să zicem de simpatia⁵⁸ lui Aristotel pentru Teramene? Acesta era un politician de cea mai rea speță, tipul omului fără scrupule, care vrea să fie veșnic la putere și slujește rînd pe rînd orice cauză⁵⁹, nu pentru că și-ar schimba convingerile, ceea ce la urma urmei ar fi admisibil la un spirit prea mobil, ci pur și simplu pentru ca să-și mențină influența și locul de fruntaș în politică. El e într-adevăr un foarte abil acrobat, însă pe funia care-l ridică deasupra mulțimii, el nu se susține decît prin o serie nesfîrșită de crime și infamii. De aceea are toată dreptatea tiranul Critis, cînd îi aruncă în față observația: „Tu ești trădător din născare“⁶⁰. El e acela care în procesul amiralilor de la Arginuse a jucat un rol așa de odios⁶¹ și tot el e cel care a contribuit nu puțin să înăsprească soarta țării sale, trădînd interesele Atenei care îl trimisese ca ambasador la Spartani⁶². El evoluează cu cea mai mare ușurință trecînd de la un partid la altul, după cum bătea vîntul puterii și comedia nu se înșeală cînd închegînd, firește impresia unanimă a contemporanilor, săi îl pecetluiește cu epitetul de „taler cu două fețe“⁶³.

Acest Teramene nu merita să fie luat sub egida filosofului. Afară de acea latură din politica asasinului celor 10 amirali, relevată în termeni elogioși de autorul „Statuii ateniene“ - prin care acesta, în treacăt fie spus făcea apologia oportunismului⁶⁴ - e foarte probabil, că ceea ce îl va fi determinat pe Aristotel să-i ia apărarea, va fi fost în primul rînd faptul că Teramene a avut în materie constituțională aceleași vederi ca și Stagiritul, vederi pe care e posibil să le fi expus într-o broșură⁶⁵. Căci nu putem admite că preceptorul lui Alexandru Macedon va fi urmărit prin aceste complimente la adresa „nobilimii“, un interes așa de meschin ca acela pe care i-l atribuie un detractor al culturii ateniene⁶⁶. Dar meritul cel mare al lui Teramene era că el avusese o concepție politică ce se potrivea cu ideile lui Aristotel despre Stat⁶⁷. Autorul „Politicii“ visa un Stat în care puterea să fie în mîna

burghezilor ce pot să-și procure o armură: „În acest timp, e vorba de lovitura de Stat prin care «Talerul cu două fețe», izbutise să desființeze colegiul Celor patru sute și să dea guvernul în mâna Celor cinci mii, Statul (atenian) a fost bine guvernat”⁶⁸, ne spune ilustrul filosof, întâlnindu-se în păreri cu Tucidide, care numește această constituție⁶⁹, cea mai bună din timpul său și cu Euripide⁷⁰ pentru care Statul ideal era condus de i en medopolis (cetățenii de mijloc), burghezimea cum am spune noi azi. Această teorie o împrumutaseră⁷¹ toți de la moderatul Prodicos din Cheos, singurul sofist care se bucura de simpatia lui Socrate.

Numai această concepție politică a lui Teraneme ne explică de ce întemeietorul „Lyceului” a luat sub scutul său pe acrobatul politician. Căci Aristotel, potrivit teoriei lui păstrate în toate domeniile filosofiei, urmărește totdeauna calea de mijloc și de aceea era el de părere că și în politică numai un guvern al „burgheziei” poate face fericirea Statului.

Schița simpatcă în care autorul nostru încadrează figura lui Pisistrate, nu era decît un argument ad-hoc în vederea împrejurărilor actuale. Ea avea ca scop să arate că cetățenii n-au de ce se plînge cînd tiranul e un om de ispravă, însuflețit de intenții bune. Întrucît va fi avut el în vedere pe impetuosul cuceritor din Babilon, cînd făcea această schiță, e greu de spus, deși nu e exclus că el va fi voit să se facă în spiritul cititorului o apropiere măcar cît de îndepărtată, între năvalnicul fiu al lui Filip și istețul tată al lui Hipparch. Fapt e că Aristotel nu e prietenul nici al tiraniei, nici al regalității. Pe cea dintîi nu o poate aproba, căci ea e detestată de orice grec, pe cea de a doua n-o poate considera ca o formă de guvernămînt care să se poată menține cu trăinicie la un popor crescut în libertate, pentru simplul motiv că e extraordinar de greu să se găsească un om așa de superior, încît să merite a fi rege⁷², cu atît mai puțin o serie întreagă de regi, care să poată perpetua această formă de guvernămînt. E probabil că în ochii filosofului nici chiar Alexandru nu va fi trecut drept un rege ideal, mai ales de cînd făcuse greșeala, enormă în ochii preceptorului său, de a fi tratat, pe barbari egal cu elenii. Trebuie spus spre cinstea ilustrului cugetător, că el a știut să-și păstreze, față de regalul său elev, libertatea de conștiință în „Politica” sa. Statul ideal⁷³ nu e o mare monarhie condusă de un om extraordinar, ci o republică guvernată de colegiul oamenilor de ispravă.

E adevărat că republica model a Stagiritului era tot așa de puțin viabilă ca statul lui Platon, însă pe lângă alte merite, ea are și pe acela, nu cel mai mic, de a purta marca unui spirit liber și mândru. Aristotel, deși e născut la marginea „Barbariei“, e mai întâi de toate grec și apoi în bună parte e și atenian, căci în Atena a zăbovit el mai cu drag ca oriunde. Numai dragostea pentru acest popor al orașului muzelor explică unele inconsecvențe în concepția lui politică. În gura unui aristocrat ca el, sună oricum ciudat lauda revoluției prin care poporul izbutește să ia atribuțiile judecătorești din mîna consiliului⁷⁴, și să și le aroge sieși. Și e mai ales ciudată motivarea acestei aprobări fără rezervă: „Un colegiu, mai restrîns, ne spune el, se poate corupe mai ușor⁷⁵, decît mulțimea (din care se alcătuia tribunalul popular)“ Mai întâi, că și acest tribunal, oricît era el de numeros, se putea corupe, ne-o arată chiar autorul (cap. 27), cînd ne povestește că Anytos a izbutit să mituiască tot corpul de judecători. Însă la baza acestei motivări a lui mai intervine și un alt factor: respectul lui pentru număr. E într-adevăr stranie ignoranța lui Aristotel în materie de psihologia mulțimii, sau trebuie numaidecît să admitem că această mulțime din Atena avea o psihologie cu totul specială, de i-a impus filosofului într-atîta, încît l-a făcut să devieze de la concluziile la care ajunsese el numai prin logica pură. Nu în primul rînd faptul că un colegiu mai larg e mai greu de corupt, l-a făcut pe Aristotel să încuviințeze procedeul prin care poporul își aroga atribuțiile judecătorești, ci mai cu seamă convingerea, pe care autorul o apară în diferite părți⁷⁶ din „Politica“, că un număr mai mare de oameni judecă mai bine decît un număr restrîns. Căci dacă el admite că mulțimea înțelege mai bine o operă de artă⁷⁷ sau un act politic, e evident că el va fi tras concluzia absolut necesară, că tot aceeași mulțime e în stare să judece un proces mai bine decît un colegiu restrîns. Și ceea ce-i mai curios, e că elevul lui Platon și Socrate ajunge, în chip de altfel logic, odată ce a pus premiza de mai sus, la concluzia că mulțimea, (to plidos) e un mai bun arbitru în orice chestie⁷⁸, chiar decît specialiștii⁷⁹, subscriind astfel la părerea pe care o apăraseră cîndva Cleon⁸⁰ însuși, demagogul cel mai disprețuit de el.

Acest raționament, prin care se slăvește misterioasa putere de discernămint a poporului, vox populi, vox Dei, e pur și simplu ultrademocratic. „O mulțime, ai cărei membri componenți, fiecare luat în parte, sunt incapabili să aibă o judecată competentă asupra unei chestii, e totuși în stare să aibă cea mai bună părere, în orice domeniu, cînd e constituită într-un bloc

unitar“⁸¹. Ceea ce înseamnă, cu alte cuvinte, că o sumă de incompetențe individuale⁸² ne dă la un loc, ca sumă o competență generală definitivă, care stă deasupra părerii unui individ, oricât ar fi acesta de luminat și de „specialist“⁸³, în materia de care e vorba. O teorie mai îndrăzneată a sufragiului universal cred că nu există. La acest rezultat extrem de curios la care ajunge filosoful aristocrat, trebuie să adăugăm o mică corectare pe care o face el însuși. Raționamentul acesta, ne spune Stagiritul, nu se poate aplica oricărei mulțimi, indiferent de calitatea ei intrinsecă⁸⁴, pentru că atunci ar însemna să punem mai presus decît un om, chiar o turmă de dobitoace, întrucît acestea biruiesc prin numărul și mulțimea lor, ceea ce ar fi absurd. Firește, adaugă autorul, judecata prin care stabilim superioritatea părerii mulțimii asupra aceleia a „specialiștilor“, nu se poate aplica la orice popor, însă e clar că ea se poate aplica unor anumite mulțimi⁸⁵.

Ne întrebăm: Care e această mulțime la care se gîndea Aristotel? Răspunsul nu poate fi decît unul: Fericitul popor⁸⁶ al Atenei, cu sufletul lui așa de elastic și de bogat în surprize chiar pentru un cugetător atît de profund ca învățătorul lui Alexandru Macedon. Nu degeaba laudă el „filantropia“⁸⁷ și spiritul tolerant⁸⁸ al acestui popor scăpărat de inteligență, care l-a vrăjit într-atîta, încît l-a făcut să ajungă la curioasa lui teorie despre psihologia mulțimilor, schițată mai sus. Dacă în momentul cînd a formulat-o, și-ar fi adus aminte de ce crime e capabilă să facă această ființă monstruoasă, cînd ajunge să fie întăritată⁸⁹ de un politician ca Teramene, de sistemul politic al căruia el era entuziasmat, probabil că și-ar fi revizuit fundamental teoria. Aceasta avea pe de altă parte și cusurul că nu putea să încapă în sistemul său și de aceea, cînd e vorba să tragă concluziile logice din ea, el se vede nevoit ca printr-o stratagemă dialectică⁹⁰, să îndrepte aceste concluzii pe altă cale decît aceea care rezultă în chip natural din premisele stabilite.

Căci cetățean al Statului, așa cum înțelege el, poate să fie numai acela care posedă o anumită avere⁹¹ și are intenția să guverneze în scopul unei vieți morale⁹². Acum înțelegem de ce el găsește că Statul atenian a fost bine condus în timpul domniei colegiului Celor cinci mii, recrutați după criteriul censului și în vremea imediat următoare după războaiele persane, cînd Areopagul era la putere⁹³. „Statul nu poate fi alcătuit din cerșetorii“⁹⁴, e principiul fundamental al teoriei lui politice. Mulțimea din Statul așa cum îl

vrea el, trebuia să fie alcătuită din cetățeni proprietari, care să-și poată singuri plăti echipamentul militar, căci fără armată Statul nu poate subzista. Această concepție, dezvoltată pe larg în „Politica“ lui⁹⁵ se întrevede în chip discret și în „Statul atenian“. Ea ne dă dovadă încă o dată că un filosof nu poate fi un bun om de Stat. Și că Aristotel n-a avut nici ochiul pătrunzător al istoricului, ne-o arată profunda lui lipsă de înțelegere pentru opera și personalitatea lui Pericle. Teoria lui despre bunul simț al mulțimii⁹⁶, teorie justă în esența ei, dar din care autorul se sfiește să tragă toate concluziile, se răzbună parcă și pe autorul ei. Căci cugetătorul „specialist“, care studiază așa de sistematic mecanismul constituțiilor și al vieții popoarelor, ajunge la construcția unui Stat în care te înăbuși, imposibil și nerealizabil - din pricină că izvorăște din o concepție prea îngustă. Discipolul său, care era numai Alexandru Macedon, fără să fie filosof, lăsându-se în materie politică inspirat de intuiția lui justă, care nu vrea să considere pe barbari ca ființe inferioare Elenilor, ci încerca nesocotind sfaturile maestrului său să facă o grandioasă sinteză politică între Est și Vest, era pe drumul adevărat și fatal al evoluției ineluctabile.

Prof. univ. ȘT. BEZDECHI

[1](#)

Acest studiu e reprodus după Anuarul Institutului de Studii clasice (192832), Partea I. pag. 54-64, unde a fost publicat prima oară.

[2](#)

Îndeosebi Heraclide din Pont.

[3](#)

Die verlorenen Schrifften des Aristoteles - citat după M. Erdmann, Des Athener Staat, pag. 114.

[4](#)

Bauer, Aristoteles, Politica, pag. 170.

[5](#)

Kaibel, Stil und Text der Pol. Athen, p.1.

[6](#)

Iulius Scharoarcz, Ungarische Repue (v. M. Erdmann, op. cit. p. 117)
îl atribuie lui Demetru din Faleron.

[7](#)

Fr. Ruhl (v. M. Erdmann, loc. cit.).

[8](#)

Th. Reinach (v. Erdmann, loc. cit.): Wilamowitz crede că interpolatorul
e însuși Aristotel care s-a corijat mai târziu. (Aristoteles und Athen I. p, 76
și urmat.).

[9](#)

Blass declară în introducerea ediției sale că înseamnă să-ți pierzi
timpul, dacă mai cauți să-i stabilești identitatea (v. Croiset, Hist. de la lit.
grecque, IV. 706. Nota).

[10](#)

Sugestia pentru alcătuirea acestei colecții a fost dată de Platon.

[11](#)

Erdemann op. cit., pag. 8.

[12](#)

Poetica, 9.

[13](#)

Hippodamos, Faleas și mai cu seamă Platon, - v. Politica.

[14](#)

Politica II. 1, 6 (ed. Sassmithl) sau trad. românească de E. Bezdechi - (Cult Nat, Cart. II, cap. 1.).

[15](#)

M. Erdmann, op. cit., pag.9 și 10.

[16](#)

Nissen, citat de Herman Peter în Wahrheit und Kunst, pag. 187.

[17](#)

Retorica, I, 4 : „Istoria e folositoare omului politic”.

[18](#)

Căci această idee se desprinde din programul istoriei lui Tucidide I, 22. 4. A se vedea și lucrarea mea „Gânduri și chipuri din Grecia veche“ (Cluj. 1927). pag. 27.

[19](#)

Politica, I. 1, 9-12.

[20](#)

Politica, VI, 1, 2. Trad. rom., pag. 210.

[21](#)

Politica. I, l. 9.

[22](#)

Cum făcea Lycophron.

[23](#)

Politica, I, 1, 9-12.

[24](#)

Croisel, op. cit. IV, 704

[25](#)

Erdmann, pag. 1

[26](#)

Statul atenian, c. 41.

[27](#)

v. ediția Kaibel-Wilamowitz, 1898.

[28](#)

Bauer, op. cit., pag. 19.

[29](#)

Politica. I, I. 3.

[30](#)

Așa numita „Pentecontaetia“.

[31](#)

I, 3, 3.

[32](#)

II, 15, 4.

[33](#)

Bauer, op.cit., pag. 33-34.

[34](#)

Herodot, I, 60 ; Statul atenian, c. 14.

[35](#)

VI, 52, 2.

[36](#)

Statul atenian, c. 18.

[37](#)

Xenofon, Hellenica, II, 3, 19.

[38](#)

126 și următoarele.

[39](#)

Polibiu, 9, 1 și următoarele.

[40](#)

Kaibel, op. cit., pag. 8.

[41](#)

Kaibel, op. cit., pag. 11.

[42](#)

Wilamowitz, Aristot. u. Athen, I, 42, 125.

[43](#)

Bauer, op. cit., pag; 27.

[44](#)

Croiset, loc. cit.

[45](#)

Bauer, op. cit., pag. 27 și urm: ; Wilamowitz, op.cit., 362.

[46](#)

Statul atenian, c. 46.

[47](#)

Bauer, op. cit., pag. 27.

[48](#)

Statul atenian, c. 16.

[49](#)

Ibidem. c 26-28.

[50](#)

v. Aristofan, Cavalerii, v. 864. sqq cf. E, Meyer, Gesch des Altertums; IV, 613.

[51](#)

v. în special Bauer, op. cit., pag. 20 și următoarele.

[52](#)

Statul atenian, c. 28.

[53](#)

Platon, Gorgias, pag. 515-516.

[54](#)

Tucidide, I, 127.

[55](#)

Statul atenian, c. 27 și Wilamowitz, op. cit., I, 134.

[56](#)

Cleofon.

[57](#)

Statul atenian, c. 28.

[58](#)

Ibidem, c. 28.

[59](#)

Hellenica, II, 3 și Lysias, XII, 78

[60](#)

Hellenica, II, 3, 30.

[61](#)

Ibidem, I, 7.

[62](#)

Ibidem, II, 3, 28.

[63](#)

Aristofan, Broaștele, v. 47; (scolistul) și Xenofon, Hellenica, II, 3, 47.

[64](#)

Statul atenian, c. 28.

[65](#)

Wilamowitz, Aristoteles und Athen, I, 166, 167.

[66](#)

I. Schwarcz, Demokratie von Athen, pag. 490.

[67](#)

Statul atenian, c. 33.

[68](#)

Statul atenian, c. 33.

[69](#)

Tucidide, VIII, 97.

[70](#)

Supplices, v. 244—245.

[71](#)

Schwarcz, op. cit., pag. 491.

[72](#)

Politica, III, 8, 1 și 7 și cap. - 10, 10. (v. ,trad. rom., pag. 125, 128 și 135).

[73](#)

Ibidem, IV, c. 7, 2, (traci, rom., pag. 101).

[74](#)

Statul atenian, c. 42.

[75](#)

Ibidem.

[76](#)

Vezi pasajele din Politica, citate mai sus.

[77](#)

Politica, III, 6, 4 și 9, (trad. rom., pag. 117 și 119).

[78](#)

Politica ibidem.

[79](#)

(i epilikis).

[80](#)

Tucidide, III, 37

[81](#)

Politica, III, 6, 4 și §9.

[82](#)

Ibidem, III, 6, 7.

[83](#)

Ibidem, III.

[84](#)

E adevărat că în Politica, III, 6, 10, Aristotel face restricția semnificativă: afară numai dacă, stă pe o treaptă de cultură cu totul inferioară.

[85](#)

Politica, III, 6, 5.

[86](#)

Imaginea acestui popor i-a plutit în minte, când a construit cetatea lui ideală, spre deosebire de Platon care își aținea privirile mai mult spre Sparta și Creta.

[87](#)

Statul atenian, 16.

[88](#)

Ibidem. Cap. 22 și 10.

[89](#)

v. Povestea procesului generalilor de la Arginuse, Xenofon, Hellenica, I, 7.

[90](#)

Schwarcz, loc. citat.

[91](#)

Politica, III, 7, 5, (trad. rom. pag. 122).

[92](#)

Statul atenian, c. 23.

[93](#)

Politica, III, 7, 5.

[94](#)

Ibidem.

[95](#)

Ibidem.

[96](#)

Un ecou modern, al acestei teorii vezi la Fr. II, Foerster Politische Ethnik (Dritte-Auflage 1918 Munchen) care (la pag. 125) observa: „...nu trebuie să uităm primejdia care se ascunde în evoluția potențială a oricărei instituții în orice distribuție bogat dezvoltată a funcțiilor și anume primejdia ca acei ce nu-s în slujbe (die nicht Beamten) să fie prea de tot înlăturați de la orice colaborare activă, ba chiar să fie descărcați de răspunderi personale care prin esența lor, sunt intransmisibile. Dar la oricâtă exagerare și unilateralitate ar ajunge justificata apărare împotriva acestei primejdii, totuși nu trebuie să trecem cu vederea că o incontestabilă însemnătate a obștescului drept de vot al profanilor stă tocmai în aceea că acest drept se împotrivește dictaturii exercitate de inteligența specialiștilor exclusivi și caută să corijeze unilaterală supremație a principiului divizării lucrului funcțiilor“. E adevărat că specialiștii iau poziție împotriva unei astfel de corecturi, vorbind de „judecata care nu e tulburată de conștiință reală (Sachkenntnis) ei uită însă că mărginirea singură specializată poate, fără îndoială, să tulbure judecata, căci în știință și în tehnică chiar gândurile cele mai deschizătoare de orizonturi au pornit nu arareori de la cei care au venit din alte domenii.“ Deci, oricum am vrea să apărăm principiul diviziunii muncii împotriva unei superficiale interpretări (făcute de pretențiile democrației), totuși nu trebuie să pierdem niciodată din vedere, că numai prin domnia specialiștilor nu pot fi reprezentate nicidecum în întregime (erschöpfend) adevăratele competențe. Căci mintea simplă, neînvățată și nestudiată, cât și intuiția omului care se luptă cu realitatea vie, prinde multe lucruri ce scăpă „expertului oficial“. Se pare deci că cel puțin în această privință, tot are o fărâmbă de dreptate Aristotel, împotriva lui Gustave le Bon, Carlyle, Nietzsche și alții.

STATUL ATENIAN

CAPITOLUL I

(În urma acușării formulate de Myron), au fost aleși din familiile cele mai nobile (trei sute) de jurați ca să judece (nelegiuirea Alcmeonizilor față de partizanii lui Kylon). Ei i-au găsit vinovați de nelegiuire (pe Alcmeonizi)¹ care împreună cu neamul lor au fost osândiți la surghiun veșnic și chiar oasele celor căzuți în luptă au fost scoase din morminte și aruncate peste graniță. Apoi Epimenide cretanul, purifică orașul (prin ceremonii religioase).

CAPITOLUL II

După aceea a izbucnit o răsccoală a poporului împotriva aristocraților. Răscoala ținu multă vreme. Pricina ei era constituția oligarhică, în vigoare pe atunci pretutindeni, pe temeiul căreia săracii împreună cu femeile și copii lor erau robiți celor bogați, purtând numele de clăcași, și șesari — căci a șasea parte din recoltă era răsplata lor pentru munca pe care o făceau pe moșiile bogaților. Tot pământul era atunci în mâna câtorva. Această stare de robie, care era consfințită de constituție, apăsa foarte greu asupra norodului. Aceasta era însă întărită și de alte neajunsuri, căci nu avea de fapt nici-un drept.

CAPITOLUL III

Vechea constituție, înainte de Dracon, era constituită astfel : toate slujbele erau

în mîna celor de neam sau cu avere. Slujbele erau la început pe viață, pe urmă erau pe zece ani. Cele mai însemnate și cele mai vechi erau acelea ale „Regelui“, a căpitanului oștilor (polemarhul) și a arhontelui. Dintre ele cea mai veche era slujba „Regelui“, căci așa o apucase lumea (din străbuni); apoi cea a polemarhului, care a luat ființă pentru că unii dintre „regi“ s-au dovedit nestatornici la război (de aceea l-au și pus pe Ion în slujba aceasta, cînd i-a încolțit nevoia¹ pe urmă cea a arhontelui, despre care cei mai mulți spun că a fost înființată în timpul regelui Medon, iar alții în timpul lui Akastos². Aceștia din urmă aduc ca probă faptul că cei nouă arhonți au depus jurămîntul din timpul lui Akastos, pentru că zic ei, în timpul domniei acestuia, Codrizii, în schimbul darurilor primite au cedat drepturile lor arhontelui. Oricum ar fi, lucrul prezintă puțină însemnătate. O dovadă însă, că arhontul e cea mai nouă slujbă, stă și în aceea că arhonte nu se ocupă de jertfe (moștenite din bătrîni)³, ca „Regele“ și polemarhul ci (se mărginește numai să-și exercite) noile atribuțiuni. Slujbă aceasta a căpătat oarecare importanță tocmai prin aceste adaosuri.

Thesmotheții, (făcătorii de legi), au fost înființați mult mai tîrziu, într-o vreme cînd slujbele erau anuale, căci numai așa se explică cum din cei nouă arhonți, numai Thesmotheții erau aleși doar pe un an. Ei aveau însărcinarea să păstreze textul legilor și să-l pună la îndemîna celor ce aveau să se, judece.

Aceasta e ordinea în care au fost înființate susnumitele slujbe. Căci nouă arhonți nu stăteau la un loc. La dispoziția „Regelui“ se pusese așa numitul Bucoleion, în vecinătatea pritaneului (dovadă : în clădirea aceasta, pînă în zilele noastre are loc unirea în căsătoria⁴ soției „regelui“ cu Dionysos) ; arhonte stătea în prytaneu, iar polemarhul în Epilykion, care la început se numea Polemarheion și doar mai tîrziu, după ce polemarhul Epilykios a restaurat-o și împodobit-o, a căpătat numele de Epilykion).

Thesmoteții rezidau în Thesmothetion. În timpul lui Solon, toți arhonții se întruneau în Thesmothethion. Ei aveau dreptul să dea, în pricinile pe care le cercetau, o hotărâre definitivă și nu ca astăzi, să cerceteze chestiunea doar în prealabil.

Atât privitor la slujbele (susnumite), Sfatul Areopagiilor avea însărcinarea să facă să se respecte legile și obiceiul și el întrunea în mîna sa mai toată puterea administrativă din Stat; el avea dreptul să aplice pedepse și amenzi celor care încălcau ordinea. Areopagiții erau aleși dintre foștii arhonți, care toți erau din familii de seamă sau cu ceva avere. De aceea ea a rămas singura slujbă pe viață.

[1](#)

Eveniment povestit de Tucidide în Cartea I Cap.126

[2](#)

În timpul războaielor în urma cărora Atenienii au cucerit Eleusis (Apolodor, Bibl.Hist.,I,7)

[3](#)

La sărbătoarea Anḥesteriilor, în seara zilei de 11 Anthesterion (Februarie), se depunea în Bucoleion, statuia de lemn a lui Dionysos, în tovărășia căruia trebuia să petreacă toată noaptea, Basilinna (soția arhontelui rege „basiles“) spre a celebra căsătoria mistică cu zeul. V. Mommesen. Feste der Statdt Athen, pag. 393

[4](#)

Bucoleion.

CAPITOLUL IV

Așa se înfățișa prima constituție. Puțin după ceea, sub arhontatul lui Aristaihmos a venit Dracon cu noua lui legiuire, care aducea următoarele modificări: exercitarea drepturilor politice se rezerva celor care dau un echipament de război. Arhonții și chestionarii se alegeau dintre cei care aveau avere de cel puțin zece mine (o mie de drahme), negrevată de nici o datorie. Celelalte slujbe mai mici erau rezervate celor care dispuneau de armură. Comandanții militari (ai infanteriei), și generalii de cavalerie erau recrutați din cei care posedau o avere negrevată, de cel puțin o sută de mine și care aveau fii legitimi, nu mai mici de zece ani. Atît comandanții militari cît și generalii de cavalerie, (strategii și hiparhii) sînt responsabili față de prytanii, de strategii și hiparhii anului precedent pînă la darea socotelilor, însă capătă (de la cei pentru care sînt responsabili)¹ patru garanți din clasa strategilor și hipparhilor. Consiliul (senatul) era alcătuit din patru sute unu membrii aleși dintre cetățenii cu drepturi depline. Și la această slujbă și la celelalte sînt aleși (prin tragere la sorți) numai cei trecuți de treizeci de ani. Un cetățean nu poate fi ales de două ori în același post, pîuă ce acesta n-a fost ocupat pe rînd de toți ceilalți cetățeni ; numai după aceasta poate fi reales în același post. Cel care lipsește de la o ședință a consiliului sau a adunării, poporului trebuie să plătească o amendă : cei din clasa I-a, (cu cinci sute de mine avere), trei drahme ; cei din clasa cavalerilor, două și cei din clasa a treia, a micilor proprietari, a zeugiților², o drahmă. Areopagul era dator să vegheze la respectarea legilor, și să ia seama ca fiecare slujbaș să-și îndeplinească slujba conform legii. Cel nedreptățit avea dreptul să introducă o plîngere în fața Areopagului, indicînd legea care a fost călcată în cazul lui. Împrumuturile erau garantate cu persoana (și libertatea) debitorului, cum am spus, iar pămîntul (tot) era în mîna cîtorva.

¹

V. Wilamowitz, Aristot, und Aten. I, 86.

²

Cetățenii care au numai o pereche de boi.

CAPITOLUL V

Această stare de lucruri în Stat, cît și robia în care oligarhia ținea poporul, l-a făcut pe acesta să se revolte împotriva aristocraților. Lupta a fost înverșunată și a durat multa vreme, pînă ce amîndouă partidele de comun acord l-au ales pe Solon, ca arbitru și arhonte și i-au încredințat orînduirea constituției, îndemnat de elegia acestuia, care începe cu cuvintele :

Știu și sufletu-mi plin de durere-i cînd văd eu pe cel mai

Vechi al Ioniei trib, dînd tot mereu înapoi,

și în care el apăra față de ambele partide adverse și discuta punctul de vedere al unuia și al celuilalt partid, pentru ca după aceasta să le îndemne pe amîndouă să pună capăt rivalității existente. Prin talentul și prin influența de care se bucura, el stă alături de cele mai marcante personalități, însă după naștere și situație (avere), el aparținea burgheziei, precum mărturisește însuși, atît în alte părți cît și în următoarele versuri, în care sfătuiește pe bogați să nu se lăcomească :

Voi care sînteți sătui de bunuri nenumărate

Astîmpăriți-vă acum sufletul vostru trufaș, “

Vă cumpătați lăcomia fiindcă nici vouă chiar toate

Nu o să vă meargă în plin, nici noi bătuți nu ne-om da.

El arunca întotdeauna pe cei bogați vina discordiilor, dintre partide, așa cum spuse și la începutul poeziei că se teme de „lăcomia de avere (filarghiria) și trufie“, pe cînd el le consideră ca pricini ale urii care exista (între cele două clase sociale).

CAPITOLUL VI

Ajungînd (cu învoiala ambelor partide stăpînul situației, el eliberă poporul (de jos, din lanțurile mizeriei), atît în timpul său cît și pentru viitor, desființînd legea care obliga pe debitor să răspundă de plată cu propria lui persoană. El veni cu legi noi și șterse datoriile atît către Stat cît și către particulari, operație care se numește „descărcare“¹ ca și cum prin asta (datornicii) și-ar scutura povara (de pe umeri). Din pricina acestor măsuri au și început unii să-l calomnieze. Solon, înainte de a face operația susnumită, a comunicat planul său la cîtiva cunoscuți, care s-au folosit de această comunicare ca de o stratagemă (spre a se îmbogăți). Aceasta este versiunea democratică. Dușmanii lui însă, spre a-l bîrfi, spun că și el s-a împărtășit din această afacere. Anume susnumiții cunoscuți, (aflînd că datoriile au să se șteargă), s-au împrumutat și au cumpărat moșii foarte întinse, așa că peste puțin timp, după „descărcare“, au ajuns oameni bogați. Aceștia sînt, se zice, străbunii celor care se laudă azi cu vechimea averilor lor. Oricum e mai verosimilă versiunea democratică. Nu e de crezut ca omul care în toate privințele s-a arătat așa de moderat și dezinteresat, încît avînd putința să ajungă tiranul Statului, îngenunchind partidele la picioarele lui, a preferat să-și atragă ura lor, a amîndurora, tocmai pentru că a pus virtutea și binele Statului mai presus de interesul său personal, nu e de crezut, că un astfel de om să se fi mînjit în niște lucruri așa de meschine și nedemne. Că a avut în mînă o putere dictatorială și că a întrebuițat-o spre a vindeca rănila Statului, ne-o dovedește și situația pe atunci critică a Statului, o spune și el adesea în poeziile lui și ne-o confirmă toți contemporanii. Așa că învinuirea de care e vorba trebuie socotită ca lipsită de temei.

¹

Azi i-am zice conversiune.

CAPITOLUL VII

El a dat Statului o constituție și legi noi : legile lui Dracon au intrat în desuetitudine, afară de cele relative la omor. Noile legi au fost scrise pe niște table de lemn și puse în galeria (porticul) regală: apoi toți cetățenii fură puși să jure că le vor respecta. Cei nouă arhonți au prestat jurământul pe piatra din agora și se obligară să dăruiască (divinității) o icoană de aur, în caz că vor încălca vreuna din aceste legi. Jurământul acesta îl prestează ei și în ziua de azi. El a declarat legile sale valabile pentru o sută de ani și pe baza lor a întemeiat constituția astfel : Servindu-se de cens, criteriul care fusese utilizat și mai înainte, el i-a împărțit pe cetățeni în patru clase: în pentacosimedimni¹, în cavaleri, mici proprietari și muncitori cu palmele. Îndreptățirea de a ocupa slujbe în Stat o rezervă el numai primelor, trei clase, hotărînd ca importanța slujbei ocupate, de exemplu: arhonte, vistiernic, adjudicator public, director de închisoare, prelevator, al cheltuielilor judiciare, etc. — să fie în raport cu averea candidatului. Clasa a patra avea numai dreptul să voteze în adunarea poporului și în tribunalele populare. Prima clasă cuprindea pe cei care scoteau de pe moșia lor o recoltă de, cel puțin cinci sute de medimne, fie de lucruri lichide (vin, undelemn), fie solide; în clasa cavalerilor erau socotiți cei care aveau o recoltă de trei sute de măsuri sau, precum spun unii, cei care sînt în stare să întrețină un cal. Ca dovadă aduc numele clasei (cavalerii călăreți) provenit, de la lucru cu însuși calul, cît și darurile votive, ale celor vechi. Intradevăr, pe acropole se găsește chipul unui oarecare Anthenian cu inscripția următoare:

Antemion l-a închinat zeilor, cînd a ieșit

Din al palmașilor chin, de s-a făcut cavalier.

Lîngă chipul lui e înfățișat un cal, care arată — precum ni se spune — chiar rangul său de cavalier. Cu toate astea e mai plauzibil să credem că și clasa cavalerilor se recruta după același criteriu ca și a pentacosimedimnilor, adică după numărul de măsuri la care se ridica recolta. Clasa micilor proprietari era alcătuită din acei care făceau, o recoltă

de două sute de măsuri² atît de produse lichide cît și de solide. Restul alcătuia clasa lucrătorilor, care n-aveau dreptul să ocupe nici o slujbă. De aceea chiar astăzi, cînd un lucrător care candidează la vreo slujbă, e întrebat din ce clasă face parte, nu-i vine să spună că (face parte din clasa) lucrătorilor.

¹

Un medium, e o jumătate de hectolitru.

²

Un vagon de cereale.

CAPITOLUL VIII

Funcționarii se recrutau prin tragere la sorți dintr-o listă de candidați pe care îi prezenta fiecare gintă¹. Astfel în vederea alegerii celor nouă arhonți, fiecare gintă alegea zece (candidați) și din (totalul acestor candidați prezentați de toate gințile; patru la număr) se trăgeau la sorți cei nouă arhonți. De aici a rămas și pînă azi obiceiul, fiecare distrinct sa, aleagă zece candidați și apoi dintre aceștia să se facă tragerea la sorți. Și nu oricine putea să fie tras la sorți, ci el era rezervat doar unor anumite clase (de contribuabili). Dovada e legea relativă la intendenți, în vigoare pînă azi, lege care prescrie ca intendenții să se tragă la sorți dintre pentacosimedimni. Acestea sînt noile legi ale lui Solon, relative la cei nouă arhonți. Mai înainte Areopagul convoca și numea pe cîte un an pe cei pe care îi socotea cel mai apți pentru diferitele posturi, iar aprecierea lui era suverană. Gințile erau tot patru la număr, ca mai înainte și fiecare își avea „regele“ ei². Fiecare gintă era împărțită în cîte trei treimi și în douăsprezece capitone. Acestea erau conduse de „capitani“, care aveau atribuția să strîngă dările și să ia seama ca ele să acopere cheltuielile făcute (de Stat?). De aceea, adesea întîlnim în legile din timpul lui Solon, care azi nu mai sînt în vigoare, expresiile : „căpitanii au să strîngă dările“ și „plata să se acopere din casa căpitanului“. Consiliul l-a alcătuit (Solon) din patru sute de membri, cîte o sută din fiecare gintă. Areopagul era însărcinat de el, cu paza legilor (sale). (Acest matur corp) în calitatea lui de paznic al constituției, avusese și mai înainte în supravegherea sa, majoritatea manifestărilor politice, celor mai importante, iar pe cei care nu respectau legile, îi pedepsea după cum credea de cuviință, sau îi punea la amendă, pe care o depunea în casa Statului fără ca să menționeze în scris proveniența ei. Tot el judeca pe cei care atentau la siguranța noii forme de Stat, după noua procedură introdusă de Solon în intruirea delictelor politice. Fiindcă acesta însă, făcuse constatarea că în timp ce Statul e în fierbîntat de lupte politice, unor cetățeni, din indiferență (sau tembelism), le place să lase lucrurile a merge în voia lor (fără să intervină), a făcut o lege specială pentru ei, anume că, cetățeanul care în timpul unei tulburări civile, nu se

declară pentru un partid. și nu-i dă ajutor la nevoie chiar cu armele, să fie despuiat de onoruri și scos din rîndul cetățenilor.

1

(fighi), pe care mai jos o traducem prin cuvîntul „district“, pentru că de la Clistine încoace, ea nu mai era decît o unitate geografică administrativă, nu o unitate istorică bazată în mare parte pe legături de neam, familie și conducere, cu un cuvînt, o gintă.

2

Un fel de staroste.

CAPITOLUL IX

Astfel orîndui el diferitele autorități. Constituția lui Solon prezenta trei trăsături și anume : cea dintîi și cea mai importantă este desființarea împrumutului garantat cu persoana debitorului ; a doua, dreptul acordat oricărui cetățean de a se constitui în fața instanțelor ca apărător al celor nedreptățiți și a treia, care se spune că de fapt a fost și sursa principală a puterii democrației, e dreptul de a apela (de la orice hotărîre a unei autorități) în fața tribunalului popular, căci poporul ajungînd stăpîn pe vot¹, ajunge stăpîn pe Constituție. Apoi, cum legile n-au fost întotdeauna redactate în limbajul cel mai clar și cel mai simplu, cum e de exemplu cazul legii despre moșteniri și moștenitor unic e natural să se ivească divergențe în interpretarea lor și în acest caz numai tribunalul poporului are dreptul să dea o interpretare (obligatorie), atît în procesele publice cît și în cele private. S-a emis părerea că această redactare obscură a legilor, a fost intenționată pentru a da poporului posibilitatea de a o interpreta (suveran) în ultima instanță. Dar e mai probabil că pricina a fost că Solon n-a putut găsi peste tot redacția cea mai fericită, căci nu e drept să judecăm intenția legiuitorului după procedura în vigoare acum, ci (mai de grabă) după toată activitatea lui politică.

¹

E vorba aici de votul pe care cetățenii îl au ca jurați în diferitele instanțe populare V. Wilamowitz, Aristot, und Athen I, 205.

CAPITOLUL X

În legile lui, acestea sînt, se pare, inovațiile cele mai favorabile democrației, însă mai înainte de legiferarea lui el a realizat ștergerea datoriilor și a procedat la mărirea etalonului monetar, cît și a etalonului de măsuri și greutate. Căci în timpul lui s-au introdus măsuri (de lungime mai mari decît cele fidonic¹, iar mina care mai înainte avea o greutate de șaptezeci de drahme, se împlini pînă la o sută. Vechiul etalon fusese dubla-drahmă. Tot în acest fel, luînd ca punct de plecare noua monedă (mina), stabili în sistemul de greutate că un talant trebuie să cîntărească șaiszeci și trei de mine, iar (cele trei) mine se împărțiră staterelor și apoi în celorlalte subdiviziuni (monetare).

¹

Feidon din Argos, tiran din sec. al VII-lea î.e.n. care a creat un nou sistem de măsuri și monede.

CAPITOLUL XI

După ce așază constituția pe bazele sus arătate, Solon. începu să fie supărat de unii cu întrebări, de ceilalți cu muștrări relative la legile sale. Nevoind nici să-și schimbe opera abia începută, nici să se expună dușmăniei concetățenilor săi, lucru care s-ar fi întâmplat în chip inevitabil dacă el ar fi rămas între ei și n-ar fi vrut să-i satisfacă, s-a hotărât să întreprindă o călătorie în Egipt, ca să facă afaceri de comerț și să vadă lumea și a răspîndit vorba că n-are să se întoarcă decît peste zece ani, căci n-are rost ca să rămînă în țară și să-și explice propriile sale legi cetățenilor, care n-au decît să se țină de litera lor. La hotărîrea lui a contribuit și faptul că mulți dintre aristocrați nu-i puteau ierta desființarea datoriilor, iar cele două partide se răciseră cu el, fiindcă noua constituție nu corespundea așteptărilor lor. Norodul sperase că el o să le împartă toate moșiile, iar nobilii, că o să readucă situația exact la vechea formă aristocratică sau în orice caz, foarte puțin schimbată. Solon rezistă și la influențele unora și ale celorlalți deși avea posibilitatea să ajungă tiran, dacă s-ar fi sprijinit pe unul din cele două partide, el preferă să-și atragă mînia ambelor partide, numai spre a-și salva țara și a da sistemul de legi pe care îl credea el cel mai nimerit.

CAPITOLUL XII

Că lucrurile s-au petrecut astfel, sînt toți de acord și despre ele pomenește și el în următoarele versuri :

Dat-am norodului slavă atîta cît i se cuvine :

Cîntea lui n-am știrbit, nici n-am sporit-o prea mult.

Și-am procedat așa fel ca cei bogați și puternici

Să nu mai poată păși peste al legii hotar.

Nici pe unul, nici pe celălalt, nu-i lăsai să mai calce dreptatea

Ci deopotrivă cu al meu scut îi apărai pe amîndoi.

Apoi vorbind despre modul cum trebuie tratată mulțimea, spune:

Cîrmuitori de popoare, de vreți să v-asculte norodul,

Nu lăsați frîul prea slab, nici nu îl strîngeți prea mult,

Sațiul, de obicei născut din belșug și putere,

Duce pe omul smintit, lesne la nelegiuiri.

Și iarăși în alt loc vorbește de cei care doreau să se facă o împărțire a pămîntului :

Unii au venit la mine încredințați că vor găsi

Un prilej de procopseală sau jaf, căci socoteau

Că sub vorba mea blajină se ascunde-un gînd hain.

Dar deșartă fu speranța lor și acuma-s supărați

Și privesc chiorș la mine parcă le-aș fi fost dușman, Fără ca, să am vreo vină. Cu ajutorul zeilor Am făcut ce promisesem, însă eu n-am năzuit După lucruri fără noimă, nici n-am căutat s-ajung Un tiran, deși putusem, nici pământul gras n-am vrut Să-l împart deopotrivă la bogați și la calici.

În altă parte vorbește de iertarea datoriilor și de modul cum săracii căzuți în sclavie, au fost eliberați de el prin așa numita „descărcare“ (sisaxthia):

Puteam să-mi închei menirea mea pîn-nu Duceam la bun sfîrșit, tot ce-am făgăduit Poporului pe care iar l-am strîns la loc ? De aceasta mărturia cea mai bună-mi dă În fața judecății vremilor ce vin. Zeiță cea mai mare a Olimpului, Pământul negru-al țării mele, căruia I-am smuls înfiptii stîlpi din trupu-i, semnele¹ Robiei de mai înainte, și-i dădui Acuma libertatea. Iar pe mulți vînduți

Ca sclavi aiurea sau pe drept sau pe nedrept,

I-am readus în patrie în Atena cea Întemeiată de Olimpieni, Apoi,

Am eliberat pe cei fugiți de datorii

În lumea largă,unde rățăceau uitînd Străbuna limba și pe cei din Atica Căzuți în ghearele robiei, tremurînd În fața asprilor stîpîni. Am săvîrșit Acestea toate prin puterea mea, îmbinînd Dreptatea și cu forța, ca să întruchipez, Aceea ce-am făgăduit. Statornicii Legi drepte pentru buni și pentru răi, la fel. Să fie potrivite fiecăruia, Dacă-ar fi luat în mînă altul frînele, Un om cu gînduri rele, vreun interesat, N-ar fi putut să țină-n frîu poporul, căci Dacă aș fi îndeplinit dorința unora Și m-aș fi luat după îndemnul altora, Orașul se umplea de multe victime. Și-am mers cum merge-un lup prin turmele de cîini.

Apoi o muștrare la adresa acelora, fie dintr-un partid sau celălalt, care mai tîrziu îi aduceau învinuiri :

De-i vorbă să vorbim la drept, poporul nu

Ar fi văzut cu ochii nici măcar în vis

Ce-acum posedă aievea.

Iar cei puternici și bogați ar trebui

Să-mi fie recunoscători și buni amici.

Căci, ne spune el, dacă un altul, ar fi fost încredințat cu glorioasa sarcină care i s-a dat lui:

N-ar fi ținut poporu-n frâu, și n-ar fi fost

Pe pace, pînă laptele nu-l smîntînea². :

Ci eu în mijlocul partidelor stătui

Ca stîlpul dintre două locuri în proces.

¹

Stîlpii cu inscripții ipotetice și cu toate sarcinile care grevau pămîntul.

²

Un fel figurat de a vorbi prin care se arată poziția în care s-ar fi găsit conducătorul care pentru a satisface interesele ar fi trebuit să „bată laptele pentru a lua smîntîna“, adică ar fi nemulțumit pe toată lumea ca să pescuiască în apă tulbure.

CAPITOLUL XIII

Din aceste motive își părăsi Solon țara, care în timpul plecării lui era încă în plină tulburare. Timp, ca la patru ani, cetățenii statură liniștiți, însă în al cincilea an după arhontatul lui Solon, din pricina certurilor interne n-au mai ales arhonte și tot astfel după alți cinci ani, din aceeași pricină au rămas fără arhonte. După acestea a fost ales Damasias, care a funcționat doi ani și două luni, pînă ce a fost scos din slujbă cu forța. Pentru că partidele nu se puteau înțelege, s-a hotărît să aleagă zece arhonți : cinci dintre eupatrizi, trei dintre stăpînitorii pe pămînt și doi dintre demiurgi. După Damasias aceștia funcționează timp de un an. Din cele de mai sus se vede că arhontezele aveau cea mai mare putere, căci pentru slujba aceasta se certau ei întotdeauna. Mai cu seamă erau în relații încordate între ei, unii de pe urma și din pricina stingerii datoriilor, operație care îi sărăcise, alții din cauza nemulțumirii cu noua formă de guvernămînt, care a adus cu sine o schimbare așa de mare, alții în sfîrșit, din cauza rivalității reciproce. Căci erau trei partide : unul al locuitorilor de coastă, în fruntea căroră eră Megacle, fiul lui Alemeon, și aceștia urmăreau mai mult o formă de guvernămînt mijlocie (moderată), apoi partidul cîmpeniilor, care năzuiau spre oligarhie, sub conducerea lui Lycurg și al treilea, al muntenilor, condus de Pisistrate, care trecea drept democrat convins. La aceștia s-au alipit cei iertați de datorii, pentru că nu știau din ce au să trăiască și cei care aveau temeri relativ la curățenia originii lor. Și ca dovadă (că acest motiv eră întemeiat) e faptul că după înlăturarea tiranilor, s-a făcut un control al cetățeniei, fiindcă mulți străini își arogaseră drepturi politice. Fiecare partid avea numele după locul unde (membrii lui) dețineau averea imobilă.

CAPITOLUL XIV

Astfel Pisistrate trecerea drept un mare democrat și el s-a acoperit de glorie în războiul contra Megarei. Într-o zi, rănindu-se dinadins, a apărut în fața poporului și a spus că a fost rănit astfel de dușmanii săi politici și așa înduplecă pe cetățeni să-i încuviințeze o gardă personală : propunerea a fost făcută de Aristion. În chipul acesta a obținut el așa numita gardă de ciomăgași¹, cu care apoi s-a împotrivit Statului și a ocupat acropolea în al treizeci și doilea an după legiferarea lui Solon, în timpul arhontatului lui Comeas. Se povestește că Solon, când Pisistrate cerea o gardă, se împotriva spunându-i că el (Pisistrate) e mai isteț decât unii și mai curajos decât alții. Mai isteț decât cei care nu bagă de seamă că Pisistrate năzuiește la tiranie și mai curajos decât —cei care știu și tac. Și cum vorbele sale n-au găsit nici un răsunet, au pus să i se aducă armura în fața ușii, spunând că el a venit în ajutorul patriei, pe cât îl lăsa puterile (căci pe atunci era foarte bătrîn) și că cere ca și ceilalți să facă la fel. Însă chemarea lui nu a fost ascultată de nimeni, iar Pisistrate, după ce a pus mîna pe putere, a administrat Statul mai mult în formele legale decât în chip tiranic. Dar mai înainte ca domnia lui să prindă rădăcini, el a fost alungat de partidele lui Megacle și a lui Lycurg, care s-au înțeles între ele, în al șaselea an după lovitură lui sub arhontatul lui Hegesias.

¹

CAPITOLUL XV

În al doisprezecelea an după acestea, Megacle fiind încolțit de situația politica a căzut iar la învoială cu Pisistrate, cu condiția ca acesta să-i ia fata în căsătorie și l-a adus iar în Atena printr-o stratagemă corespunzătoare naivității acelor timpuri, răspîndind anume zvonul că însăși zeița Atena îl readuce pe Pisistrate. El a găsit o femeie înaltă și frumoasă din suburbia Paiania, cum spune Herodot, după alții o florăreasă tracă cu numele Fya, din Kolytos, pe care a împodobit-o cu o armură la fel cu a zeiței, și a adus-o la Atena împreună cu Pisistrate; acesta conducea carul și femeia stătea alături de el, iar poporul a căzut în adorație în fața lor și i-a primit cu multă admirație.

CAPITOLUL XVI

Așa s-a întâmplat prima lui întoarcere. După aceasta a fost alungat a doua oară în al șaptelea an după întoarcere, căci nu s-a putut menține multă vreme, ci s-a retras în ascuns pentru că n-a vrut să ia în căsătorie pe fiica lui Megacle, de teama celorlalte două partide. Și mai întâi s-a stabilit pe lângă golful Thermaic, în locul numit Raikelos și de acolo în ținutul de lângă Pangeu, de unde după ce și-a procurat banii și a tocmnit mercenari, a venit în Eretria și a încercat să recapete stăpânirea, acum pentru prima oară cu violență, în al unsprezecelea an după alungarea sa. În această întreprindere l-au ajutat și mulți alții, mai cu seamă dintre Tebani și Lygdamis din Naxos și cavalerii care atunci erau stăpâni pe putere în Eretria. După ce a învins la Pallene și a cucerit orașul, a dezarmat poporul și a putut să se mențină în siguranță ca tiran. Apoi cucerind și insula Naxos, a pus acolo ca tiran pe Lygdamis, Poporul a fost dezarmat în chipul următor: pe când trecea în revistă pe oamenii înarmați, în curtea templului Dioscurilor, a încercat să ție poporului o cuvântare, însă a vorbit dinadins încet. Însă cum oamenii strigau că nu-l aud, el i-a înbiat să se suie pe coasta Acropolei, ca să îl audă mai bine. Și pe când el continua să-și țină cuvântarea, oamenii puși de el luară armele pe care ascultătorii le-au lăsat jos, le-au închis în încăperile vecine cu Teseionul și venind au dat de știre în ascuns lui Pisistrate, de cele întâmplate. Acesta, după ce-și isprăvi cuvântarea, a spus și cele întâmplate cu armele adăugînd că poporul nu trebuie nici să se mire, nici să fie abătut, ci să se ducă fiecare să-și vadă de treburile lui, că de ale Statului va avea el grijă, de toate.

CAPITOLUL XVII

Astfel s-a început și acestea sînt schimbările prin care a trecut tirania lui Pisistrate. Însă el administra Statul, precum am spus, mai mult bazîndu-se pe legalitate decît pe arbitrar. De altfel el era prietenos, blînd și iertător față de cei greșiți, ba încă celor nevoiași le împrumuta și parale pentru muncile lor, ca să-și poată agonisi traiul cultivînd mai departe pămîntul. El se purta astfel din două motive: ca ei să nu-și petreacă timpul în oraș, ci să se risipească pe la țară și ca să aibă din belșug cele necesare, astfel ca, fiind ocupați cu treburile lor, să nu le vină nici pofta și să nu găsească nici vreme ca să se intereseze de treburile obștești. Totodată își făcea socoteala că dacă pămîntul va fi lucrat și veniturile lui vor spori: căci el lua a zecea parte din produse. De aceea înființă el și judecători rurali și se ducea deseori el însuși la țară ca să inspecteze și să împace pe pricinași, ca aceștia să nu fie nevoiți să-și lase lucrul și să vină la oraș. Într-o astfel de inspecție se zice că i s-ar fi întîmplat lui Pisistrăte povestea cu țăranul care muncea pămîntul numit mai tîrziu „slobod de dare“. Văzînd odată pe un om că muncește din greu pămîntul și-l curăță de pietre, porunci sclavului să-l întrebe, ce crește pe locul acela. Omul, necunoscîndu-l, răspunse: Cîte rele și necazuri toate, din care Pisistrate trebuie să ia a zecea parte. Pisistrate, mulțumit de curajul lui și de tragerea de inimă cu care lucra, l-a scutit de orice dare. De altfel el n-a asuprit poporul de rînd în timpul domniei sale, ci întotdeauna a păzit pacea în afară și liniștea înăuntru. De aceea se și spunea de multe ori, că în timpul tiraniei lui, viața a fost bună ca în vremurile patriarhale ale lui Cronos. Căci sub fiii lui, cîrmuirea a fost mult mai asupritoare. Însă dintre toate calitățile lui cea mai de căpetenie a fost că el era din firea lui apropiat de popor și prietenos cu lumea. Și în alte privințe el se călăuzea întotdeauna de lege și nu se părtinea întru nimic pe sine-și, iar odată fiind chemat înaintea Areopagului pentru o învinuire de omor, el s-a prezentat în persoană ca să se apere, însă reclamantul de teamă nu s-a înfățișat. De aceea a și menținut puterea multă vreme și de cîte ori a fost alungat, și-a recăpătat-o ușor, căci de partea lui erau mulți și dintre nobili și din poporul de jos, fiindcă pe unii îi cîștigase prin atitudinea lui prietenoasă și pe ceilalți prin ajutoarele pe care li le dăduse, așa că se avea foarte bine și cu unii și cu alții. Pe vremea aceea și legile Atenienilor relative la tirani erau blînde, atît celelalte cît mai

ales aceea îndreptată împotriva tiraniei care suna așa : „Acesta e
așezămîntul Atenienilor din bătrîni, că dacă cineva încearcă să ajungă tiran
sau ajută cuiva într-aceasta, să fie lipsit de drepturile cetățenești atît el cît și
neamul lui“.

CAPITOLUL XVIII

Astfel Pisistrate a domnit pînă la bărînețe și a murit de boală în timpul arhontatului lui Filoneos. De la prima dată când s-a făcut tiran, a mai trăit treizeci și trei de ani, din care nouăsprezece ani a fost în domnie, iar restul în surghiun. Căci reiese în chip evident că e un zvon lipsit de temei ceea ce sporovăiesc unii că Pisistrate ar fi fost iubitul lui Solon și că a fost comandant în războiul contra Megarei pentru cucerirea Salaminei. Căci lucrul e exclus, dacă luăm în considerație vîrstele lor și socotim timpul cît a trăit fiecare și sub ce arhonte a murit. După moartea lui Pișistrate, au luat domnia fii lui, cîrmuind în același chip ca și tatăl lor. El avea doi copii din căsătoria sa legitimă, pe Hippias și pe Hipparch, iar cu nevasta, din Argos pe Iofon și Hegesistrat, supranumit Tesalianul. Pisistrate se căsătorise în Argos cu fiica Argianului Gorgilos, numită Timonassa, care a fost mai înainte soția lui Archinos din Ambracia, din neamul Kypselizilor. De aici a început și prietenia lui cu Argienii, dintre care o mie au luptat la Pallene în armata lui, sub conducerea lui Hegesistrat. Pe această Timonassa a luat-o el în căsătorie cînd a fost alungat din domnie prima dată, spun unii; după spusele altora, cînd era încă la domnie.

CAPITOLUL XIX

Stăpîni pe situație erau Hipparch și Hippias, atît din pricina nașterii cît și a vîrstei. Conducerea treburilor o avea Hippias care era mai în vîrstă și totodată înzestrat cu talent de om politic și o fire chibzuită. Hipparch era mai copilăros, iubăreț din fire și mare amator de poezie, (el a chemat la Atena pe Anacreon, pe Simonide și ceilalți poeți). Tessalos², cu mult mai tînăr, era în felul său de trai înclinat spre violență și trufie și el a fost pricina tuturor relelor ce s-au abătut peste neamul lor. Căci cuprinzînd dragoste de Armodios și neprimind răspuns la ea, n-a putut să-și stăpînească mînia, așa că în orice prilej lăsa să i se vadă amărăciunea și la urmă a împiedicat pe sora lui Armodios să ia parte la Panatenec ca purtătoare de daruri (caneforă), insultînd în același timp și pe fratele ei sub cuvînt că ar fi un afemeiat. Mîniat din pricina asta, Armodios și cu Aristogiton au pus la cale întîmplarea în care au fost ajutați și de mulți alții. Tocmai pîndeau pe Acropole la sărbătoarea Panateneelor pe Hippias, căci acesta avea să primească cortegiul condus de Hipparch, cînd văd pe unul din conspiratori sînd prietenește de vorbă cu Hippias. Încredințați că, complicele lor vrea să-i denunțe și vrînd să săvîrșească fapta înainte de a fi prinși, s-au coborît în grabă în oraș, și luînd-o înaintea celorlalți, l-au ucis pe Hipparch, care orînduia serbarea, lîngă locul numit Leocoreion. În felul acesta și-au zădărnicit planul. Armodios a fost ucis pe loc de garda lăncierilor, Aristogiton mai tîrziu, după ce mai întîi a fost supus multă vreme la cazne. Strîmtorat de nevoie, el denunță pe mulți care erau de viță nobilă și prieteni cu tiranii, căci în primul moment nu s-a putut da de vreo urmă a atentatului, deoarece știrea răspîndită că Hippias a dezarmat pe cei din cortegiu și astfel a prins pe cei care purtau pumnale, nu e adevărată; în vremea aceea participanții la serbare nu veneau înarmați, ci obiceiul acesta s-a introdus mai tîrziu de către popor. Pe prietenii tiranilor i-a denunțat Aristogiton dinadins, ne spun știrile democratice, ca să-i împingă pe aceștia la crimă și totodată să le sape puterea făcîndu-i să-și omoare pe proprii lor prieteni nevinovați; însă unii spun că denunțul a fost adevărat și că el n-ar fi indicat decît pe complicitii săi de fapt în sfîrșit, cînd cu toate ostenele sale nu putea să-și găsească moartea, a făgăduit că o să denunțe și pe alții și a înduplecat pe Hippias să-i dea mîna drept cheazășie (că el, Arist, va rămîne

nepedepsit). Dar cum i-o apucă, începu să-și bată joc de Hippias că întinde mîna ucigaşului fratelui său şi izbuti să-l întărite aşa de mult că acesta nu-şi mai putu stăpîni mînia, scoase sabia şi-l ucise.

CAPITOLUL XX

După aceasta, tirania a fost mult mai aspră, iar poporul a prins bănuială și dușmănie pe Hippias, fiindcă ucidea și surghiunea pe mulți ca să-și răzbune fratele. Cam la patru ani după moartea lui Hipparch a început să întărească Munichia, ca să se strămute acolo, fiindcă n-avea destulă siguranță în oraș. Într-acestea însă, el a fost scos din domnie de Cleomene, regele Spartanilor, pentru că oracolele spuneau întotdeauna Spartanilor să desființeze tirania, din pricina următoare: exilații, în fruntea cărora erau Alcmeonizii, nu puteau să-și forțeze întoarcerea acasă cu propriile lor puteri și (ori de câte ori încercau) nu izbuteau. Tot așa li s-a întâmplat și când s-au întărit în fortul Leipsydrion, deasupra Parnes-ului.

Cu toate că s-a alipit la ei și o ceată de partizani din oraș, ei au fost împresurați de tirani și alungați : în amintirea acestei înfrîngerii se cîntă încă tîrziu în urmă pe la mese, cîntecul următor:

Leipsydrion, of, cum ai trădat prietenii !

Ce oameni ai prăpădit tu în luptă !

Viteji, ce-au arătat prin fapta lor,

Că-s vrednici de ai lor străbuni.

Văzînd că nu isprăvesc nimic, s-au apucat să clădească templul din Delfi. Astfel își procurară mijloace ca să cîștige pe Spartani pentru ei, iar Pythia le spunea Spartanilor, ori de câte ori veneau să consulte oracolul, să elibereze pe Atenieni. Astfel ea îi înduplecă (să facă acest pas, deși Pisistratizii erau în legături de ospitalitate cu ei. Nu puțin a contribuit ca să-i înduplece pe Spartani, la asta și faptul că Pisistratizii erau prieteni cu Argivii (dușmanii Spartanilor). Ei au trimis mai întîi pe Anchimolos cu oastea pe mare. Acesta a fost învins și chiar ucis în luptă de Kineas Tesalianul care a venit în ajutorul Pisistratizilor cu o mie de călăreți și atunci, Spartanii mîniați au trimis chiar, pe regele Cleomenes cu o oaste mai

mare, pe uscat. Regele-a învins cavaleria tesaliană, care căuta să-l împiedice de a intra în Atica și a închis, pe Hippias în fortăreața numită Pelargicon unde l-au asediat împreună cu Atenienii. În timpul acestui asediu, s-a întâmplat să prindă pe copiii Pisistratizilor care încercau să fugă pe ascuns din cetate. Ca să-i scape, asediații au încheiat o învoială, potrivit căreia ei au putut în timp de cinci zile să-și scoată avutul și au predat acropolea Atenienilor, sub arhontatul lui Harpactides. Ei s-au menținut ca tirani șaptesprezece ani după moartea tatălui lor și patruzeci și nouă, socotind și timpul domniei lui Pisistrate.

După desființarea tiraniei au început rivalitățile dintre Isagoras, fiul lui Teisandros, prietenul tiranilor și Clistene din neamul Alcmeonizilor. Deoarece acesta se simțea neputincios față de asociațiunile (adversarilor), câștigă poporul de partea lui, făgăduind că va lăsa puterea în mâna mulțimii. Isagoras, văzînd că îi scapă puterea, a cerut la rîndul său ajutorul lui Cleomene, cu care era legat prin dreptul ospitalității și l-a înduplecat să ceară spălarea păcatului de care erau întinați Alcmeonizii. Atunci Clistene s-a refugiat iar Cleomene a trimis în surghiun șapte sute de familii ateniene. După aceasta a încercat să dizolve consiliul și să dea puterea lui Isagoras și la trei sute de prieteni ai acestuia. Sfatul însă s-a împotrivit, mai ales că era sprijinit și de mulțime, iar Cleomene și Isagoras, s-a refugiat pe acropole, unde au fost asediați două zile. În ziua a treia, potrivit înțelegerii făcute, i-au dat voie lui Cleomene, care capitulase, să se retragă și l-au chemat din exil pe Clistene și pe ceilalți surghiuniți. Puterea a ajuns

astfel în mâna poporului, iar Clistene a ajuns conducător și căpetenia democrației, căci Alcmeonizii au avut cel mai mare merit în alungarea tiranilor și s-a manifestat tot timpul în luptele, dintre partide. Încă mai înainte de Alcmeonizi, Kedon a pus la cale un atentat împotriva tiranilor și de aceea îl pomeneau și pe el în cîntecele de masă:

Umple și cupa lui Kedor, paharnic!

Să nu-l uiți pe dînsul,

Cînd este vorba să torni vin în pahar la viteji.

CAPITOLUL XXI

Astfel a izbutit Clistene să câștige încrederea poporului. Fiind conducător al Statului, în al patrulea an după alungarea tiranilor sub arhontatul lui Isagoras, a împărțit țara în zece districte în loc de patru, cum făcuse pînă atunci, ca să amestece populația și ca să împărtășească pe cît mai mulți cu drepturi politice. Cu acest fapt stă în legătură și zicătoarea : „Nu vă legați de districte“, întrebuițată față de cei care voiau să cerceteze genealogia cuiva. Apoi a mărit sfatul la cinci sute, în loc de patru sute, cîte cincizeci din fiecare district, în loc de o sută de district, ca pînă atunci. El nu a împărțit țara în douăsprezece districte, pentru ca nu cumva noua împărțire, să se confunde cu cele douăsprezece treimi existente mai înainte, căci fiecare vechi district era împărțit în trei treimi, astfel n-ar fi putut să contopească populația. Pămîntul îl împărți după comune în treizeci de circumscripții: zece în jurul orașului, zece de-a lungul coastei mării și zece în interiorul țării, numindu-le treimi și trăgîndu-le la sorți cîte trei de fiecare district, așa că fiecare district cuprindea terenuri din toate cele trei feluri de locuri. El a desființat deosebirea dintre locuitorii unei comune și celelalte și a făcut din ei toți o singură categorie de locuitori ai mării comunități, ca să-i împiedice pe vechii cetățeni de a da de gol pe cei noi, desemnîndu-i cu numele patronimic și să-i oblige a se deosebi unul de altul numai prin adăugarea numelui localității de unde sînt. De aici se trage obiceiul Atenienilor de a se numi după localități. Totodată el a înființat primari cu aceleași atribuțiuni ca și vechii căpitani, căci el a înlocuit capîtonatele cu comune. Pe unele din acestea le numi după numele locului unde erau situate, pe altele după numele întemeietorilor. Căci nu toate comunele corespundeau locurilor¹. Încolo el a îngăduit fiecăruia să-și păstreze neamul, înrudirea și altarele, așa cum le apucase din bătrîni, însă impuse fiecărui district ca erou eponim pe unul din cei zece, pe care Pythia îi alesese din lista de o sută de străbuni întemeietori ai poporului atenian.

¹

Nu formau o unitate geografică.

CAPITOLUL XXII

Prin aceste măsuri guvernământul a ajuns mult mai democratic în timpul lui Solon, căci tirania prin neîntrebuințare, desființase multe legi, iar Clistene introdusese unele spre binele poporului, cum era cazul cu legea despre ostracism. Mai întâi, în al cincilea an după această schimbare de guvernământ, sub arhontatul lui Hermocreon, se alcătui formula de jurământ pentru Consiliul celor cinci sute, formulă întrebuințată pînă azi. Apoi s-au ales comandanți, după districte, câte unul din fiecare district, iar întreaga armată a fost pusă sub comanda polemarhului. În anul al doisprezecelea după aceasta cînd au cîștigat victoria de la Maraton sub arhontatul lui Fairippos, mai lăsînd să treacă doi ani după victorie, poporul bizuindu-se pe puterea lui, a pus în aplicare pentru prima oară legea ostracismului, dictată de neîncrederea față de cetățenii în slujbe (importante), căci Pisistrate fusese comandant militar și om politic înainte de a ajunge, tiran. Prima victimă a legii a fost o rudă a lui Pisistrate, Hipparh fiul lui Harmos din Kolyttos, în vederea căruia și făcuse Clistene legea, ca să poată exila. Atenienii, călăuziți de blîndețea caracteristică lor, lăsau să locuiască în oraș pe prietenii tiranilor, cît timp aceștia nu se făceau vinovați de nimic în tulburările civile și Hipparh era tocmai căpetenia și conducătorul acestora¹. Numaidecît în anul următor, sub arhontatul lui Telesinos, desemnat pentru prima dată după tiranie prin tragere la sorți prin bobi pe cei nouă arhonți, câte unul din fiecare district, din numărul celor cinci sute de candidați prezentați de comune; înainte toți arhonții erau aleși. În același timp a fost exilat prin ostracism Megacle, fiul lui Hipocrate din Alopeke. Timp de trei ani i-au surghiunit astfel pe prietenii tiranului și numai în al patrulea an i-au trimis în exil și pe aceia dintre cetățeni care li se păreau lor că se remarcă prin ceva. Primul dintre aceștia care n-avea nimic cu tirania și totuși a fost îndepărtat din țară, a fost Xautip, fiul lui Arifron. Trei ani după aceasta, sub arhontatul lui Nicomede s-au descoperit minele din Maroneia din care Statul s-a ales cu un cîștig de o sută de talanți. Cum unii propuneau ca acești bani să se împartă poporului, Temistocle s-a opus fără să spună la ce are de gînd să-i întrebuințeze și a propus ca să se dea cu împrumut câte un talant la o sută din cei mai bogați atenieni și în caz că această întrebuințare convine, să se pună această cheltuială în socoteală orașului; iar

de nu, să se retragă banii de la debitori. Și ajungînd să dispună de bani în aceste condițiuni, a pus pe fiecare debitor să construiască o triremă și cu această sută de trireme s-au luptat Atenienii la Salamina împotriva barbarilor. În acest timp a fost exilat și Aristide, fiul lui Lisimah. La trei ani după aceea, cînd se apropia armata lui Xerxe, sub arhontatul lui Hypsichide, a primit înapoi pe toți ostracizații și au hotărît pentru viitor, ca toți cei exilați prin ostracism, să fie obligați a locui între promontoriul Skyllos și Geraistos, iar de nu se supun, să fie condamnați neapărat la pierderea drepturilor cetățenești.

[1](#)

Al prietenilor tiranilor.

CAPITOLUL XXIII

Pînă în acest moment, orașul (Atena) mergea mereu progresînd pe calea democrației. Însă după războaiele medice, sfatul Areopagului a ajuns iar la putere și a început să conducă Statul, fără ca să i se fi dat prin vreun decret acest rol dominator, ci numai fiindcă el a provocat lupta de la Salamina. Căci pe cînd comandanții militari nu mai găseau o soluție a situației și au dat ordin ca fiecare să-și afle mîntuirea cum va putea, Areopagul procură o sumă necesară ca să dea fiecărui cetățean cîte opt drahme și îi îmbarcă în corăbii. Din această pricină, Atenienii i-au cedat lui locul de conducător și într-adevăr, Statul a fost foarte bine cîrmuit în acele timpuri, căci atunci și-au dovedit ei valoarea lor militară și au cîștigat glorie în ochii Elenilor izbutind să smulgă supremația pe mare, cu toată împotrivirea Lacedemonienilor. În acest timp erau conducători ai poporului, Aristide, fiul lui Lysimah și Temistocle, fiul lui Nicocle ; acesta trecea drept bun militar, celălalt, de mare om de stat, înzestrat cu un deosebit simț al dreptății. De aceea îl și întrebau pe unul ca șef militar și pe celălalt ca sfătuitor în chestiile politice. Ei au condus împreună construirea zidurilor, deși erau de păreri politice adverse. A fost meritul lui Aristide de a fi știut să-i facă pe Ionieni să trădeze cauza Spartanilor și să se alieze cu Atenienii, căci el s-a folosit de momentul prielnic cînd Spartanii și-au pierdut încrederea în Pausanias. Tot el a stabilit cifra contribuțiilor pentru fiecare oraș aliat, trei ani după lupta de la Salamina, sub arhontatul lui Timostene și el a jurat în fața Ionienilor; că „vom avea aceiași dușmani și prieteni ca ei“, iar pentru întărirea acestui jurămînt i-a făcut să cufunde în mare acele bucăți de aramă (cum era obiceiul pe atunci).

CAPITOLUL XXIV

După acestea, Statul începînd să aibă încredere în sine și capitalul numerar sporindu-se considerabil, (Aristide) îndemnă poporul să pună mîna pe conducerea federației și să se mute de la țară în oraș unde toți își vor putea asigura existența, unii slujind ca militari, alții, ca garnizoane și ceilalți participînd la viața politică și astfel vor obține hegemonia. După ce Atenienii au dat ascultare acestui sfat și au pus mîna pe putere, au început să se poarte ca stăpîni cu aliații, afară de locuitorii insulelor Chios, Lesbos și Samos (aceștia jucau rolul de păzitori ai imperiului și de aceea au fost lăsați să-și păstreze mai departe forma lor de guvernămînt și să stăpînească teritoriile pe care le supuseră). Mulțimii i-au procurat mijlocul de a-și asigura lesne traiul, urmînd propunerea lui Aristide : din contribuțiile și taxele impuse aliaților, se hrăneau mai bine de douăzeci de mii de Atenieni. Așa erau cei șase mii de, judecători, cei o mie șase sute de arcași împreună cu o mie două sute de călăreți, apoi Sfatul celor cinci sute și cei cinci sute care făceau de gardă la șantier, plus cei cincizeci de păzitori din oraș; la asta se mai adăugau cei șapte sute de funcționari în interiorul țării și șapte sute în afară. Pe lîngă aceștia, mai tîrziu cînd au început războiul, cei două mii cinci sute de ostași greu înarmați cît și cele douăzeci de corăbii de pază, împreună cu cele (zece) care aduceau tributurile, echipate fiecare cu cîte două sute de oameni trași la sorți ; apoi pritaneul (cu oamenii îngrijiți de el), orfanii (crescuți de Stat) și păzitorii închisorilor, căci toți. aceștia erau întreținuți pe cheltuiala Statului.

CAPITOLUL XXV

Astfel poporul se întreținea din fondurile sus arătate. Timp de șaptesprezece ani după războaiele medice dăinuia această formă de guvernământ sub conducerea Areopagului, deși autoritatea lui începu să slăbească încetul cu încetul. Populația spori și Efialte, fiul lui Sofonide, om incoruptibil și plin de respectul legii, ajungând fruntaș al poporului, începu să atace (susnumitul) sfat. Mai întâi el a înlăturat o mare parte din areopagiți întocmindu-le procese pentru modul cum administraseră. Apoi, sub arhontatul lui Canon, i-a răpit¹⁹ toate atribuțiile pe care se baza dreptul lui de a supraveghea constituția și le-a împărțit între sfatul celor cinci sute, între tribunale și popor. În această întreprindere a fost ajutat și de Temistocle, care deși era însuși membru în Areopag, se temea să nu fie tras la răspundere de acesta pentru că s-ar fi înțeles cu Perșii. Voind să desființeze Areopagul, Temistocle îi spuse lui Efialte că Sfatul vrea să-l pună la închisoare, iar pe Areopagi îi încredință că le va arăta conspiratorii împotriva actualei forme de guvernământ. Astfel Temistocle i-a luat cu sine pe cei aleși de Areopag și i-a dus în locul unde sta Efialte. Acesta văzându-l pe Temistocle în convorbire animată cu areopagii, s-a speriat și s-a refugiat în altarul casnic numai în cămașă. Toți erau alarmați de această întâmplare a Sfatului celor cinci sute, până nu i-au luat din mână toată puterea. Însă nu mult după aceea, Efialte a fost ucis pe ascuns de Aristodicos din Tanagra.

CAPITOLUL XXVI

Astfel și-a pierdut Areopagul dreptul său de a supraveghea (constituția). După aceea ordinea de Stat a început să devină din ce în ce mai șubredă din pricină că demagogii se îndesau (la putere), căci tocmai în acest timp moderații n-aveau un conducător. E adevărat că erau conduși de Cimon, fiul lui Miltiade, dar acesta era prea tânăr și intrase abia de curînd în viața politică. Apoi mulți au căzut în război, fiindcă pe vremea aceea, cînd se făcea vreo expediție, porneau la luptă toți cetățenii recrutați și fiind puși sub conducerea unor generali neexperimentați, aleși în slujbă numai pe baza titlului de noblețe, se întorceau după campanie cu pierderi de două sau trei mii de oameni, astfel că se prăpădeau multe elemente de valoare atît din mulțime cît și din cei cu avere. Însă oricît se deprinsese lumea acum să nu mai respecte legile ca mai înainte, modul de alegere a, arhonților a rămas neatins. Doar în al șaselea an după moartea lui Efialte s-a luat hotărîrea ca arhonții să poată fi aleși și din clasa micilor proprietari, iar primul ales din această clasă a fost Mnesithides. Pîna acum arhonții, aleși conform dispozițiilor legii, nu se recrutau decît dintre cavaleri și clasa bogaților (pentacosiomedimni), pe cînd din clasa treia se alegeau candidați doar pentru slujbele mai mărunte. La cinci ani după aceasta, sub arhontatul lui Lysicatre se reînființară cei treizeci de judecători rurali. Și cu alți trei ani mai tîrziu, sub arhontatul lui Antidotos, pentru că populația sporise foarte mult, s-a hotărît după propunerea lui Pericle, să fie recunoscuți ca cetățeni cu drepturi depline numai acei care din partea amînduror părinți puteau dovedi originea ateniană.

CAPITOLUL XXVII

Apoi luînd în mînă conducerea poporului, Pericle care de tînăr se ilustrase prin acuzația adusă lui Cimon pentru modul cum acesta administrase expediția din Tasos, constituția a devenii și mai democratică. Pericle a mai redus unele din prerogativele Areopagului și mai cu seamă a făcut poporul să-și îndrepte toată atenția asupra flotei și pe aceasta s-a bizuit poporul cînd a acaparat din ce în ce mai mult conducerea treburilor publice. Patruzeci și nouă de ani după lupta de la Salamina izbucni războiul peloponesiac, sub arhontatul lui Pythodoros, în timpul căruia poporul, închis în oraș și deprins acum să trăiască de pe urma campaniei (cu solda), vrînd-nevrînd s-a văzut silit să se amestece în treburile obștești. Tot Pericle a hotîrit cel dintîi să se dea plată judecătorilor, dorind să paralizeze influența pe care Cimon o putea exercita asupra poporului prin bogatele sale resurse, căci acesta posedînd o avere princiară, nu numai că a satisfăcut datoriile către Stat, prim contribuții mărețe, dar mai întreținea din averea sa personală pe mulți concetățeni.

Orice Lakiad¹ care venea la el, primea în orice zi tot de ce avea nevoie, ba încă Cimon și-a lăsat toate moșiile neîngrădite, ca oricine să poată, intra și să ia poame. Față de această dărnicie, Pericle, neputînd să ție piept cu averea lui a introdus sistemul de a se plăti judecătorilor, după sfatul lui Damonide² din Oie, (cel care l-a împins pe Pericle la război și mai tîrziu a fost ostracizat tocmai din această pricină), care i-a sugerat, ideea că, dacă nu poate să lupte cu averea lui personală, să dea poporului din averea Statului (a poporului însuși). Așa se face, după cum îl învinovățesc mulți, că poporul s-a demoralizat deoarece se îngrămădesc să fie aleși mai mult secăturile decît oameni de ispravă.

După aceasta se introduse și obiceiul de a mitui (pe judecători). Primul care l-a întrebuințat a fost Anytos după expediția din Pylos. Fiind dat în judecată fiindcă pierduse susnumita localitate, el a izbutit să fie achitat mituind tribunalul.

¹

Locuitor din dema (circumscripția) Lakiades, din care făcea parte și Cimon

2

Maestru de muzică.

CAPITOLUL XXVIII

Cîtă vreme democrația a fost condusă de Pericle, situația Statului a fost mai bună, dar după moartea lui lucrurile s-au schimbat de tot în rău. Atunci pentru prima dată ajunse șef al democrației un om care nu era bine văzut de moderați, căci pînă la el toți șefii poporului se recrutaseră dintre moderați. Astfel la început fu conducător al poporului Solon, al doilea Pisistrate, dintr-o familie nobilă și vestită. După desființarea tiraniei, a venit Clistene din neamul Alcmeonizilor, care, după alungarea lui Isagoras și a partizanilor săi, n-a avut nici un adversar politic. După aceasta, rivalitatea a început între Xantippos, șeful democraților și Miltiade, al aristocraților, apoi între Temistocle și Aristide. După, ei se continuă între Efialte, căpetenia democrației și Cimon, fiul lui Miltiade, șeful plutocraților. Pe urmă democrația a fost condusă de Pericle, iar partida adversă de Tucidide ruda lui Cimon. După sfîrșitul lui Pericle, nobilii l-au avut ca fruntaș pe Nicias, cel mort în expediția din Sicilia, iar democrații pe Cleon, fiul lui Cleainetos, care cel dintîi a stricat poporul prin ambiția lui nesăturată și cel dintîi a vorbit pe tribună, nu într-un costum cuviincios și într-o atitudine demnă ca cei de pînă atunci, ci încins (cu un șorț de piele) și cu gesturi violente și insulte. După el nobilii l-au avut ca șef pe Teramene, fiul lui Hagnon, iar democrații pe Cleofon, negustorul de instrumente muzicale, care cel dintîi a ridicat plata judecătorilor la doi oboli, plată care a durat cîtăva vreme, pînă ce Kalicrate din Paiania, a desființat-o, făgăduind că va adăuga pe lîngă cei doi oboli și pe al treilea. Mai tîrziu au fost amîndoi condamnați la moarte, atît Kalicrate cît și Cleofon : căci caracteristica poporului atenian e să urască pe cei care i-au îndemnat la o faptă nevrednică. După Cleofon au urmat unul după altul un șir de demagogi, care n-aveau altă țintă decît să-și scoată în relief persoana lor și care vorbeau întotdeauna în struna poporului, făcînd o politică oportunistă. După epoca de mai înainte, cei mai de seamă oameni politici ai Atenei au fost Nicias, Tucidide (fiul lui Melesias) și Teramene. Cît privește pe cei doi dintîi, toți sînt de acord, nu numai că au fost oameni de ispravă, dar erau și însuflețiți de sentimente patriotice față de țara lor. Despre Teramene, păreri sînt împărțite; pentru că activitatea lui a coincis cu o epocă plină de tulburări. Cine vrea însă să-l judece temeinic, nu poate să afirme că el a vrut

să răstoarne toate formele de guvernământ, cum îl calomniază unii, ci că le-a susținut pe toate cît timp se mențineau pe terenul legalității. Ca om politic experimentat, el putea să-și pună activitatea lui de acord cu orice sistem de guvernământ și numai cînd aceasta părăsea căile legale, el i se împotriva fără șovăire.

CAPITOLUL XXIX

Cîtă vreme soarta războiului a fost nedecisă, Atenienii au putut să mențină regimul democratic. Însă după catastrofa din Sicilia, Lacedemonienii cîștigînd superioritatea prin alianța cu Marele Rege. Atenienii s-au văzut nevoiți să înlocuiască democrația cu așa-numitul guvernămînt al Celor patru sute. Propunerea a fost făcută de Pythodoros, după cuvîntarea lui Melobios. Propunerea a fost acceptată, fiindcă mulțimea era încredințată că dacă vor introduce, regimul oligarhic, îl vor cîștiga pe Marele Rege de partea Atenei.

Decretul, lui Pythodoros cuprindea în esență următoarele: Poporul se îndatora să aleagă pe lîngă Consiliul celor zece, alți douăzeci de membri, trecuți de patruzeci de ani, care să alcătuiască cel mai nimerit proiect de constituție pentru a salva țara, după ce mai întîi vor fi puși să jure, că-și vor îndeplini această sarcină cît mai conștiincios. Să fie permis oricărui cetățean să vină cu noi propuneri (amendamente) din care să se aleagă cele mai bune. Clitofon însă, a cerut să se introducă în decretul lui Pythodor și un articol potrivit căruia guvernul celor treizeci să fie autorizat a examina din nou legile făcute de Clistene cînd a introdus regimul democratic, pentru ca în stabilirea celei mai bune forme de guverămînt, să nu lase necercetat și acest sistem politic al lui Clistene, care după părerea lor era mai aproape de spiritul constituției (anacronice) a lui Solon, decît de o adevărată constituție democratică. Prima măsură luată de Consiliul celor treizeci a fost a obliga pe pritani (șefii adunării populare) să supună la vot toate propunerile ce urmăreau mîntuirea Statului. Apoi suspendară orice acuzație de ilegalitate, de delict politic și orice apel la adunarea poporului, pentru că nimeni să nu fie intimidat, dacă vrea să vie cu vreo propunere relativă la marile chestii la ordinea zilei. Dacă însă, vreo autoritate judecătorească, la care se trimit asemenea procese, pronunță o sentință, citează sau dă în judecată pe cineva, să fie denunțată, predată comandanților militari și aceștia la rîndul lor s-o trimită comitetului de Unsprezece, spre a fi pedepsită cu moartea. Apoi Cei treizeci au luat următoarele măsuri, de ordin general ; veniturile Statului să fie întrebuințate numai la război. În timpul războiului, funcționarii să nu aibă drept la salariu afară de cei nouă arhonți și pritanii în funcție, care să fie plătiți cu trei oboli pe zi. Cît va dura războiul, celelalte treburi ale

Statului să fie lăsate pe mîna cetătenilor care pot contribui mai mult la susținerea țării, atît cu persoana cît și cu averea lor, în număr, în orice caz, nu mai mic de cinci mii. Aceștia să fie împuterniciți a încheia și tratate cu oricine vor vrea. Cu recrutarea Celor cinci mii să fie însărcinați cîte zece bărbați trecuți de patruzeci de ani aleși din fiecare district, după ce mai înainte vor presta jurămînt în chip solemn, în fața jertfelor.

CAPITOLUL XXX

Acestea au fost dispozițiile luate de cei treizeci. Când ele au intrat în vigoare Cei cinci mii au ales din mijlocul lor un comitet de o sută ca să redacteze textul constituției. Ea prevedea următoarele : „Sfatul se alcătuiește din (patru sute de) membri, trecuți de treizeci de ani, care nu primesc nici un salariu. Din acest sfat se aleg comandanții militari, cei nouă arhonți, nunțul pentru amficioniile din Delfi, generalii, conducătorii cavaleriei, comandanții fortărețelor, visternicii zeiței Atena și ai celorlalți zei (zece la număr), tezaurierii casei federale și ai celorlalte fonduri religioase (douăzeci la număr), de asemenea propușii la jertfe și administratorii templelor, (cîte zece din fiecare). Toți aceștia se aleg dintr-un număr mai mare de candidați recrutați din Consiliul celor patru sute; toate celelalte slujbe sînt date prin tragere la sorți și nu la membri din consiliu. Tezaurierii federali, în timpul gestiunii lor, nu au voie să participe la ședințele consiliului. Sfatul, alcătuit din oameni de vîrsta sus numită, se va împărți în viitor în patru secțiuni, dintre care se va desemna prin trageri la sorți cea care are să funcționeze; totodată ceilalți cetățeni sînt distribuiți uneia din aceste secțiuni. Comisia celor o sută împarte pe membrii ei cît și ceilalți cetățeni în patru părți cît se poate mai egale și din aceștia trag la sorți (pe membrii Consiliului) care funcționează timp de un an. Ei sînt ținuți să administreze banii cît mai bine, astfel ca să fie bine plasați și întrebuințați numai la cheltuielile necesare. Tot astfel ei au să gireze: celelalte afaceri de Stat cît mai conștiincios cu putință. Dacă ei cred de cuviință că această comisie trebuie sporită, fiecare membru e liber să aleagă cîte încă un cetățean, de vîrsta reglementara. Ședințele au loc din cinci în cinci zile, în caz cînd nu e nevoie și de ședințe extraordinare. Cei nouă arhonți sînt aleși de consiliu. Validarea , alegerilor se face de o comisie de cinci membri din consiliu, aleși prin tragere la sorți și între aceștia, tot prin sorți se trage cîte unul în fiecare zi să prezideze votarea. Tot această comisie de cinci are însărcinarea să stabilească prin tragere la sorți ordinea în care au să fie introduși petiționarii înaintea consiliului și anume; 1) chestiile privitoare la religie, 2) crainicii, 3) ambasadele străine, 4) restul. În caz de război, chiar fără să se mai tragă la sorți, se iau în discuție mai întîi chestiile, aduse în dezbatere de comandanții militari. Cine nu se prezintă în

fața consiliului la oră fixată, e condamnat să plătească o amendă de o drahmă pe zi întârziere, afară de cazul când i s-a dat de consiliu învoirea să lipsească.

CAPITOLUL XXXI

Acesta era textul constituției care avea să intre în vigoare pentru viitor. Pentru moment însă stabiliră următoarele; „Consiliul să fie alcătuit din patru sute de membri, câte patruzeci din fiecare district, conform vechii constituții (a lui Solon). Ei au să fie trași la sorți dintre candidații prezenți de ocolurile respective și numai dintre cei trecuți de treizeci de ani. Ei au să ocupe funcțiile, să redacteze formula jurământului (pe care să-l presteze slujbașii), să facă legile, să stabilească pedepsele și toate celelalte, cum vor crede ei că-i mai bine. Însă sînt obligați să se conducă în toată politica lor de legile ce au să intre în vigoare și n-au voie să le schimbe sau să pună altele în locul lor. Deocamdată consiliul are să aleagă pe cei zece comandanți din numărul celor Cinci mii de cetățeni și îndată ce el va lua ființă, să facă o revistă militară și după ea să aleagă zece comandanți și un secretar pentru ei. Noii aleși să înceapă a funcționa anul imediat următor, să fie investiți cu puteri depline și cînd cred de cuviință, să se sfătuiască cu consiliul. Consiliul mai are să aleagă un general și zece căpitani de cavalerie. Pe viitor consiliul are să facă toate aceste alegeri conform textului constituției. Nici o persoană nu poate fi investită cu aceeași slujbă mai mult decît odată ; fac excepție de la această lege, numai slujba de consilier și de comandant (care pot fi ocupate de mai multe ori de aceeași persoană).

În viitor, comitetul celor o sută, după ce mai întîi se vor fi împărțit Patru sute în cele patru părți (de care era vorba mai sus), are să împartă pe cetățeni în așa fel, ca și ei să poată fi aleși consilieri, cu ceilalți“.

CAPITOLUL XXXII

Aceasta e constituția stabilită de comitetul celor o sută, aleși de către cei Cinci mii. Sub președinția lui Aristonicos, care conducea votarea, poporul încuviință sus-numita constituție și sub arhonatatul lui Kallias, consiliul (cel vechi) a fost dizolvat, înainte de a-și fi împlinit anul de slujbă, la 14 ale lunii Targelion. (Noul consiliu de) Patru sute îi luă locul la 22 Targelion, deși el ar fi trebuit să înceapă a funcționa la 14 Skiroforion. Astfel se înființă oligarhia, sub arhontatul lui Kallias, la aproape o suta de ani după înlăturarea tiraniei.

Întemeietorii noului regim au fost Peisandros, Antifon și Teramene, oameni care se distingeau și prin nașterea lor nobilă și prin inteligență și experiență.

Cînd însă noua constituție intră în vigoare, se constată că alegerea celor Cinci mii a fost numai o formă goală. De fapt stăpînii situației erau cei Patru sute împreună cu cei zece (condamnați) investiți cu puteri absolute, instalați (acuma) în casa consiliului. Ei au trimis delegați la Sparta ca să trateze încheierea păcii pe baza statu quo-uli. Însă ei n-au ajuns la nici un rezultat, căci Lacedemonienii nu vroiau să înceapă tratativele decît dacă Atena se declara gata să renunțe la supremația pe mare.

CAPITOLUL XXXIII

Ei au ales dintre dînşii şi un arhonte, Mnesilohos, care a funcţionat două luni : celelalte zece luni a fost arhonte; Teopomp. După ce atenienii au fost învinşi în lupta navală de la Eretria, pe urma căreia a trecut de partea duşmanilor întreaga Eubee, afară de localitatea Oreos, fiind întărita de această nenorocire mai mult decît oricare alta de mai înainte (căci ei trăgeau de pe urma Eubeei mai mult folos decît chiar din Attica), au rasturnat guvernul celor Patru sute şi conducerea a fost încredinţată Celor cinci mii de oameni care dispuneau de o armură, luînd totodată măsura ca toate slujbele să fie gratuite. Cei care au contribuit mai mult la această răsturnare, au fost Aristocrate şi Teramene, care nu erau mulţumiţi cu regimul celor Patru sute, fiindcă aceştia au guvernat în chip arbitrar şi nu au consultat niciodată adunarea Celor cinci mii. Noua formă de guvernămînt era de altfel potrivită pentru aceste timpuri, căci ţara fiind în război era potrivit ca şi guvernul sa fie alcătuit din războinici.

CAPITOLUL XXXIV

Democrația a luat așadar destul de repede conducerea din mîna Oligarhilor. Însă șapte ani după răsturnarea Celor patru sute, sub arhontatul din Kallias din Angele, poporul fiind indus în eroare de conducători nehibzuiți, a făcut mai întîi greșeala de a condamna, după lupta navală de la Arginuse, pe toți cei zece amirali învingători, printr-un vot colectiv, deși o parte din ei nici n-au luat parte la luptă, iar o parte și-au găsit salvarea pe vase străine. Apoi, cînd Lacedemonienii au vrut să se retragă din Deceleia și să facă pace, cu condiția ca fiecare Stat să-și păstreze cuceririle făcute, deși unii oameni politici erau de părere că propunerea trebuie primită, numai decît poporul a făcut imprudența să asculte de sfatul (demagogului) Clefon, care apărînd în adunarea publică beat și îmbrăcat cu platoșă, a respins propunerile de pace, spunînd, că el nu va permite să se înceapă tratativele pînă ce Lacedemonieni nu vor renunța la toate orașele cucerite. Atenienii au lăsat să le scape din mîna aceasta frumoasă ocazie și nu după multă vreme au recunoscut greșeala pe care au făcut-o. Chiar în anul următor, sub arhontatul lui Alexias, au pierdut lupta navală de la Aigospotamoi, pe urma căreia Lysandru a ajuns stăpînul Atenei, unde a impus guvernul Celor treizeci, în felul următor: pacea s-a făcut cu condiția ca Atena să se guverneze după constituția străbună. Însă democrații înțelegeau prin aceasta menținerea cunstituției democratice; nobilii, atît cei constituiți în cluburi, cît și emigranții introduși după încheierea păcii, doreau un regim oligarhic, iar cei care nu țineau de nici un partid, nevoind să rămînă mai prejos decît ceilalți, înțelegeau să reintroducă constituția veche (Solonică). Dintre aceștia erau Archinos, Anytos, Kleitofon, Formisios și mulți alții însă adevărată lor căpetenie era Teramente. Fiindcă și Lysandru a înclinat de partea oligarhilor, poporul s-a intimidat și a fost nevoit să voteze pentru regimul oligarhic, după propunerea făcută de Dracontide din Afidnai.

CAPITOLUL XXXV

Astfel a luat ființă regimul celor Treizeci, sub arhontatul lui Pythodoros. Aceștia, cum s-au văzut stăpîni pe situație, au și început să nesocotească constituția. După ce au ocupat cele cinci sute de locuri de consilieri și celelalte slujbe, cu oameni aleși de cei o mie de candidați (prezenți de cetățeni), comisia de zece, care avea să conducă Pireul, și-au alipit colegiul Celor unsprezece șefi de închisoare, au înființat corpul de trei sute de gardiști și cu ajutorul acestora au început să guverneze în chip arbitrar. E drept că la început păstrau o atitudine moderată și cel puțin în aparență respectau constituția străbună, punînd să se îndepărteze de pe colina lui Ares, legile lui Efiale și ale lui Arcestrat relative la Areopagiți și legile lui.

CAPITOLUL XXXVI

Văzînd că Statul merge spre prăpastie, Teramene, indignat de cele săvîrșite, le recomanda să înceteze cu purtarea, lor nelegiuită și să împartă cu cetățenii de ispravă conducerea afacerilor publice. La început ei s-au împotrivit, însă cînd au observat că mulțimea a început să ia cunoștință de intervențiile lui Teramene și că popularitatea lui crește din ce în ce, de teamă ca el să nu ajungă șeful poporului și să le răstoarne guvernul lor, fac o listă de trei mii de cetățeni și promet că le vor mijloci participarea la conducerea treburilor obștești. Teramene nu se declară mulțumit nici la diriguirea Statului de cetățenii de ispravă, n-au ales decît un număr de trei mii, ca și cum dintr-o populație așa de mare, virtutea cetățenească sar găsi mărginită (numai la un număr așa ele mic) și apoi, fiindcă procedura lor cuprindea o contradicție evidentă, întrucît ei, voind să pregătească un guvern tare, pregăteau de fapt unul mai slab decît guvernanții. Ei, însă, nu au ținut seama de obiecțiile lui și au amînat mereu publicarea catalogului celor Trei mii, pe care îl păstrau ascuns la ei; ori de cîte ori se hotărau să-l publice, se găseau unii dintre ei care să șteargă din lista celor înscriși, ca să pună alții din afară în locul lor (tărăgănînd astfel lucrurile).

CAPITOLUL XXXVII

Era pe la începutul iernii când Trasybul și cu exilații au izbutit să ocupe Fyle ; cei Treizeci au făcut expediție împotriva lor, însă mergându-le rău, s-au hotărât să dezarmeze mulțimea și să suprima pe Teramene în felul următor: ei au invitat, consiliul să voteze două legi noi, dintre care una le dădea puteri discreționare să condamne la moarte pe oricine nu făcea parte din lista Celor trei mii, iar a doua excludea de la participarea în actualul guvern pe oricine a luat parte la dărîmarea fortului Etioneia, sau a făcut opoziție întemeietorilor guvernului oligarhic de mai înainte ale Celor patru sute. Amîndouă vizau pe Teramene care s-a făcut vinovat de amîndouă delictele prevăzute mai sus, astfel că după votarea legilor s-a văzut scos din guvern și pus la discreția Celor treizeci care aveau dreptul să-l condamne la moarte. Însă, îndată ce a fost executat Teramene, ei au dezarmat tot poporul afară de Cei trei mii și au guvernat și mai crud și mai nelegiuit pe toată linia. Într-acestea au trimis delegați la Sparta, ca să-și justifice purtarea lor față de Teramene, prin învinuiri la adresa acestuia și totodată să ceară ajutor. Aflînd de cele întîmplate, Lacedemonienii l-au trimis pe comandantul Kallibios cu șapte sute de soldați, care a venit în Atena și a ocupat Acropolea.

CAPITOLUL XXXVIII

După aceasta Trasybul și refugiații din Fyle au ocupat Munichia și într-o bătălie i-au învins pe partizanii Celor treizeci care din Atena au venit în ajutorul susnumitului fort. După luptă, retrăgându-se cei din oraș și a doua zi întrunindu-se în piața publică, au desființat guvernul Celor treizeci și au ales o comisie de zece cetățeni, investiți cu puteri dictatoriale, ca să pună capăt războiului (civil). Aceștia însă, nu s-au menținut în limitele: mandatului lor, ci au trimis la Sparta după ajutor, cerînd tot odată și un împrumut. Văzînd că cetățenii sînt indignați, de purtarea lor, de teamă să nu scape din mîna puterea și voind totodată să bage groaza în spirite, l-au arestat pe Demaretos, unul din cetățenii cei mai cu vază și l-au condamnat la moarte. Prin aceasta și-au atins scopul și situația lor a fost asigurată, mai cu seamă că au fost ajutați de Kallibios cu trupele lui spartane și de o parte din cavaleri, care se opuneau să intre în țară emigranții din Fyle. Deoarece emigranții, ajutați de popor, care a trecut în întregime de partea lor, au pus mîna pe Pireu și Munichia și astfel aveau o superioritate decisivă, s-au desființat (în Atena) comisia celor zece și în locul lor s-au ales alte zece persoane, cele mai demne de încredere, cu concursul entuziast al cărora se izbuti, să se împace partidele și să se mijlocească întoarcerea poporului acasă. Cei care au coîtribuit mai mult la această operă au fost Rinon din Peania și Fayllos din Aperdus, căci ei au intrat în tratative cu refugiații înainte de venirea regelui Pausanias și după sosirea acestuia au pus la cale întoarcere lor. Căci de fapt pacea definitivă și împăcarea partidelor e opera lui Pausanias regele Spartan, operă făptuită cu ajutorul celor zece arbitri, pe care Sparta i-a trimis după propria lui rugămintă lui Rinon și partizanilor săi, pentru bunele servicii pe care le-au adus poporului, li s-a făcut un decret de mulțumire publică. Ei au ocupat slujba în timpul regimului oligarhic și și-au depus mandatul în timpul regimului democratic, dar nu s-a găsit nimeni să le aducă vreo imputare nici din partidul celor care s-au retras la Pireu, nici din al celor care au rămas în Atena, ba chiar, ca răsplată pentru meritele lui, Rinon a fost ales comandant (militar).

CAPITOLUL XXXIX

Împăcarea partidelor a avut loc sub arhonatul lui Eulide (potrivit convenției următoare: ori ce atenian care a ținut de partidul celor rămași în oraș și acum vrea să-și mute reședința, poate să se stabilească în Eleusina păstrându-și toate drepturile politice și avînd dreptul să dispună și să se folosească de averea lui, nestînjedit de nimeni. Templul din Eleusina să fie comun, amînduror partide, iar cu îngrijirea lui să fie însărcinați, ca și pînă acum, Kerykii¹ și Eumolpiizii. Nici cei din Eleusina n-au voie să vină în oraș, nici cei din oraș, în Eleusina, decît în timpul celebrării misterelor și de o parte și de alta. La acoperirea cheltuielilor necesitatea de intrarea (Atenei) în federația (peloponesiacă) sînt datori să contribuie (și cei din Eleusina) ca și ceilalți atenieni. Cine vrea să se mute la Eleusina și să-și procure o casă acolo, nu poate s-o ia decît prin bună înțelegere cu proprietarul. Dacă nu se învoiesc din preț, atît vînzătorul cît și cumpărătorul, pot alege cîte trei evaluatori și prețul fixat de aceștia va rămîne hotărîtor. În casa noului proprietar nu pot locui (ca locatari) decît Eleusinienii care au încuviințarea lui. Cei care vor să se mute, în cazul cînd se află în țară, trebuie să se anunțe în termen de zece zile după prestarea jurămîntului (de împăcarea celor două partide), iar mutarea are să se facă în termen de douăzeci de zile de la aceeași dată: pentru cei absenți din țară sînt valabile aceleași termene, cu începere de la data întoarcerii lor. Nici unul din cei stabiliți la Eleusina n-are voie să ocupe o slujbă în Atena, afară numai de cazul cînd își declară intenția că vrea să-și mute reședința în oraș. Relativ la omor, rămîne în vigoare legea de mai înainte care spune: „Dacă cineva, a ucis sau a rănit pe cineva cu propria lui mînă, etc“. Însă nimeni n-are voie să tragă în judecată pe cineva pentru un fapt din trecut, dar pot fi urmăriți Cei treizeci, guvernul auxiliar din Pireu, colegiul Celor unsprezece, însă și aceștia numai în cazul cînd: n-au depus raportul gestiunii lor. Socoteală despre gestiunea lor au să dea: fostul guvern din Pireu, autoritățile din Pireu, iar membrii fostului guvern din Atena o vor da autorităților acestui oraș, unde au să fie de față și dăunații, aducînd lista pagubelor (suferite de pe urma vechiului regim). După această dare de socoteli și cei exceptați de lege se pot muta la Eleusina. Pentru acoperirea

sumelor pe care partidele le-au cheltuit cu războiul, e responsabil fiecare partid, separat.

[1](#)

Kerykii, ca și Eumolpiizii, numele unei vechi familii nobile. Cuvântul înseamnă în accepțiunea lui comună, crainic, pris tav.

CAPITOLUL XL

După ce convenția se făcu în acest fel, pe cei care luptaseră de partea Celor treizeci îi cuprinse teama și mulți dintre ei aveau de gând să se mute, însă, cum e obiceiul oamenilor în asemenea împrejurări, amînară anunțarea în scris pînă la ultimele zile (ale termenului), așa încît Archinos, văzînd că numărul acestora (care nu și-au făcut anunțul în termenul scris) era considerabil, în dorința de a-i reține (în Atena), a suprimat, zilele care au mai rămas din termen, silindu-i astfel pe mulți să rămînă pe loc fără voia lor, pînă ce s-au văzut iar în siguranță. Această măsură a lui Archinos a fost foarte cuminte, după cum bine a făcut că a casat ca ilegal decretul prin care Trasybul. acorda dreptul de cetățenie tuturor acelor care s-au întors din Pireu, pentru că printre aceștia se știa cu siguranță că erau și sclavi. Al treilea (act prudent al lui Archinos), a fost că a arestat pe unul dintre cei întorși, care a vrut să supună judecății un fapt ce se raporta la trecutul politic (al pîrîtului), Archinos l-a dus pe (susnumitul) reclamant în fața Consiliului, care, în urma acestei intervenții, l-a condamnat (pe reclamant) la moarte, fără să-l mai judece. „Acum, spunea el²³ Consiliului, aveți prilejul să arătați dacă aveți într-adevăr de gând să mîntuiți democrația și să vă respectați jurămîntul (de conciliantă între partide) dacă-i veți da drumul acestuia, adăugă el arătînd spre vinovat) veți încuraja și pe alții să facă la fel; dar dacă-l veți osîndi, veți da un exemplu tuturor.“ Lucru care s-a și întîmplat, căci după executarea acestuia nimeni n-a mai îndrăznit să se lege de trecutul dureros, ci toți, atît indivizii cît și societatea, l-au acceptat cu resemnare, dînd astfel dovadă de un înalt simț atît politic cît și moral. În felul ăsta nu numai că s-au împiedicat toate învinuirile relative la trecut dar, deși în convenție se spunea fiecare partid atît cei din Pireu cît și cei din Atena, au să-și plătească datoria separat, totuși împrumutul la Sparta s-a plătit în comun de toți, fiindcă erau încredințați că acest (gest) trebuie să fie începutul concordiei, pe cînd în celelalte state, îndată ce democrații ajung la putere, nu numai că nu contribuie din averea lor personală, dar se mai și apucă de fac și împărțirea pămîntului. Astfel Atenienii se împăcară și cu cei stabiliți la Eleusina, la trei ani după mutare, sub arhontatul lui Xenainetos.

CAPITOLUL XLI

Dar aceste evenimente s-au întîmplat mai tîrziu. În timpul de care e vorba (cu trei ani mai înainte de arhontatul lui Xenainetos), poporul, ajungînd stăpîn pe situație, introduse sub arhontatul lui Pythodoros constituția în vigoare pînă azi și el a luat în mînă, cu drept cuvînt, frînele puterii, pentru că și-a mijlocit întoarcerea în Atena prin propriile lui forțe. Aceasta era a unsprezecea schimbare a constituției. Prima formă datează din timpurile preistorice, făcută de Ion și de cei ce s-au așezat împreună cu el: atunci pentru prima dată s-au împărțit în patru triburi și și-au ales patru șefi, cîte unul din fiecare trib. A doua și de fapt prima care avea un caracter de constituție, a fost cea introdusă de Teseu, puțin deosebită de forma regală (cum fusese înainte de el). După ea, constituția lui Dracon, în timpul căreia pentru prima dată s-au fixat legile în scris. A treia schimbare, de la care datează și începuturile democrației, a avut loc după luptele de partide din timpul lui Solon. A patra, a fost tirania lui Pisistrate, a cincea, a lui Clistene, după alungarea tiranilor, mai democrată decît a lui Solon. A șasea, după războaiele medice, cînd Statul era condus de consiliul Areopagului. Aristide a fost inițiatorul celei de a șaptea, pe care o completă Efialte, dizolvînd Areopagul. În timpul acesteia Statul, năzuind la supremația mării, a făcut cele mai multe greșeli, sub influența demagogilor. A opta e însemnată prin instalarea Celor patru sute, a noua

a fost restaurarea democrației, a zecea, tirania Celor treizeci de tirani și a comisiei de zece. A unsprezecea, e cea intrată în vigoare după întoarcerea emigranților, din Fyle și a secesioniștilor din Pireu și care e caracterizată prin o sporire continuă a atribuțiilor mulțimii de atunci și pînă azi. Căci în toate chestiile poporul s-a constituit pe sine suveran și guvernează totul prin decrete și tribunale, în care el decide, deoarece și procesele, care mai înainte erau de resortul consiliului, sînt trecute acum sub jurisdicția adunării populare. Procedul acesta mi se pare de altfel drept, căci un colegiu restrîns se poate influența și mitui mai ușor decît poporul întreg. La început se luase măsura ca participarea la adunări să nu mai fie plătită. Fiindcă, însă, poporul nu se prezenta la adunare, cu toate că președinții comisiilor născociau tot felul de mijloace ca să-l silească, să se prezinte la votarea și

ratificarea hotărîrilor ce aveau să se ia. Agyrrios, (spre a pune capăt acestei situații) procură fondurile necesare ca să li se plătească un obol de cap pe zi, plată care a fost ridicată apoi. de Heraclide din Klazomenai, supranumit „Marele Rege“, la doi oboli și pe urmă la trei tot de Agyrrios.

CAPITOLUL XLII

Constituția actualmente în vigoare cuprinde următoarele dispoziții; Drepturi de cetățean are numai cel născut din doi părinți care sînt cetățeni atenieni. El e trecut în controalele comunei la vîrsta de optsprezece ani. Această operație se face în prezența adunării comunale, care, după ce a prestat, jurămînt, cercetează dacă cel prezentat are vîrsta legală și dacă găsește că nu, tînărul rămîne mai departe minor. Apoi adunarea cercetează dacă e liber și dacă nașterea lui corespunde condițiilor cerute de lege. Dacă adunarea decide că nu e liber, respectivul are drept să apeleze la tribunalul poporului, unde adunarea e reprezentată prin cinci acuzatori, aleși din sînul ei. În caz cînd sentința tribunalului confirmă hotărîrea adunării, respectivul e vîndut de Stat ca sclav. Însă dacă el obține o sentință care-i dă cîștig de cauză, adunarea comunală e obligată să-l înscrie în controalele cetățenești. După aceasta consiliul supune pe înscris și unei revizuiri: în caz cînd unul din aceștia n-are încă vîrsta de optsprezece ani, consiliul condamnă la o amendă adunarea comunală care l-a înscris în controale. După revizuirea efebilor, (așa se numesc tinerii după înscrierea lor în controale) se adună tații dar pe districte și după ce au prestat jurămînt, aleg dintre sine trei inși trecuți de patruzeci de ani, care li se par lor cei mai buni și cei mai indicați să se ocupe de supravegherea tinerilor. Apoi dintre acești trei, adunarea poporului, alege prin ridicare de mîini pe cîte unul din fiecare district, ca îndrumător, iar dintre ceilalți cetățeni, pe unul ca supraveghetor, peste toți efebii laolaltă. Aceștia strîng pe tineri, îi duc pe la toate locurile sfîntei și pe urmă pornesc la Pireu și fac serviciu de gardă: unii în Munichia, alții de-a lungul coastei. Adunarea poporului mai alege pentru ei și doi maestri de gimnastică, cît și alți maestri ca să-i învețe să mînuiască armele, să tragă cu arcul, să arunce cu lancea, și să azvîrle catapulte. Îndrumătorul primește pentru întreținerea lui o 46

drahmă pe zi, iar efebii cîte patru oboli. Fiecare îndrumător încasează (de la Stat) suma necesară pentru întreținerea efebilor din districtul său și cu ea tîrguiește cele necesare pentru toți în comun (efebii fiecărui district iau masa în comun) și se îngrijește de toate celelalte nevoi).

Astfel își petrec viața în primul an. Anul următor se întrunește în teatru adunarea poporului și ei arată acesteia îndemînarea lor în executarea evoluțiilor militare, după care primesc de la Stat cîte o lance și un scut și sînt trimiși să facă serviciul de patrulare în toată țara. În timpul ăsta ei locuiesc în corpuri de gardă. Serviciul acesta durează, doi ani: tinerii sînt îmbrăcați cu hlamidă (uniformă militară) și sînt scutiți de toate dările. Totodată nu pot fi chemați în justiție și nici ei nu pot chema, pe alții, ca să nu li se dea prilej de a-și părăsi serviciu. Excepție se face în caz de moștenire, în caz cînd e vorba să se aranjeze situația unei moștenitoare, în neamul său, și cînd cineva e ales într-o funcție sacerdotală (ereditară). După trecerea acestor doi ani, ei se confundă cu restul cetățenilor.

CAPITOLUL XLIII

Acestea sînt măsurile relative la înscrierea în controalele cetățenești și la serviciul militar. Toate slujbele din administrația obișnuită se ocupă prin tragere la sorți, afară de postul de administrator al fondurilor pentru armată, postul de administrator al fondurilor pentru sărbători și cel de prepus al fîntînilor. Aceștia sînt aleși prin vot, iar cei aleși funcționează de la Marile Panatenee dintr-un an, pînă la Panateneele următoare. Tot prin vot se aleg toți ofițerii.

Consilierii, în număr de cinci sute, sînt desemnați prin tragere la sorți, cîte cincizeci din fiecare district.

CAPITOLUL XLIV

Prytanii au, un președinte ales prin tragere la sorți Acesta prezidează o zi și o noapte: el n-are voie să prezideze decît douăzeci și patru de ore și nu poate fi ales de două ori în aceeași calitate. El păstrează cheile templelor în care sînt fondurile și documentele Statului și tot în păstrarea lui e și sigiliul public. Tot timpul cît prezidează, el e dator să stea în Tholos, împreună cu o treime din prytani, pe care-i alege după voie. Cînd prytanii convoacă consiliul sau adunarea poporului, el trage la sorți o secțiune de nouă membri, cîte unul din fiecare district, afară de cel care e însărcinat în ziua aceea cu gestiunea afacerilor și alege dintre ei un președinte. Acestei secțiuni îi înmînează el programul (ordinea de zi). Ea²⁴ e însărcinată cu păstrarea ordinei, indică chestiile ce trebuie luate în dezbatere, controlează rezultatul votărilor, ia toate măsurile de cuviință și are drept să închidă ședința. Președinte al acestei secțiuni nu poate fi cineva decît odată pe an, însă membru întrînsa poate fi reales în timpul fiecărei prytanii.

Ei (membrii, acestei secțiuni) aleg pe comandantii militari, pe generalii de cavalerie și pe ceilalți ofițeri, în adunarea poporului, după hotărîrea acestuia. Execuția acestei hotărîri e rezervată prytaniei a șasea, calculată după aceea în timpul căreia semnele cerului vor fi fost favorabile. Însă și pentru aceste e nevoie de o propunere a consiliului.

CAPITOLUL XLV

Mai înainte consiliul avea dreptul să și amendeze, să pună la închisoare și să condamne la moarte. (Acest drept consiliul l-a pierdut în urma următoarei întâmplări). El poruncise să fie dat pe mîna călăului un anume Lysimachos. Acesta ședea cu capul pe tăietor gata să fie executat, cînd Eumelos din Alopeke îl smulse de-acolo, strigînd că nimeni nu poate fi osîndit la moarte, fără să fi fost mai întîi judecat de adunarea poporului. Aceasta, luînd în cercetare cazul osînditului, îl achită pe Lysimachos care se alese cu porecla „Cel de la tăietor”, iar poporul luă consiliului dreptul de a condamna la moarte, închisoare sau amendă și făcu o lege prin care tesmotheții, în cazul cînd consiliul condamnă pe cineva ca vinovat de călcare de lege sau îl amenda, erau obligați să aducă aceste acuzații sau amenzi în fața tribunalului popular și ce hotăra votul juraților aceea să fie bun hotărît.

Jurisdicția Consiliului se întinde și asupra mai tuturor autorităților, mai cu seamă a acelor care mînuiesc fonduri publice. Sentința lui nu e însă definitivă, căci ea poate fi apelată înaintea tribunalului popular. Și particularii au Voie să introducă în fața Consiliului acuzațiunii împotriva unei autorități, cînd aceasta s-a făcut vinovată de nerespectarea legilor. Însă și aceasta poate face apel la tribunalul popular, cînd sentința Consiliului a fost condamnatoare.

Tot Consiliul mai are dreptul să cerceteze dacă alegerea consilierilor și celor nouă arhonți pentru anul următor s-a făcut în chip legal. Mai înainte el putea să invalideze (definitiv pe unul din susnumitele categorii), însă acum și în cazul acesta se poate apela la tribunalul poporului, astfel că în aceste lucruri hotărîrea lui nu mai e suverană. Consiliul preopinează în toate, chestiile ce sînt supuse dezbaterei adunării populare și aceasta nu poate să voteze decît în chestiile asupra cărora s-a preopinat și relativ la punctele din ordinea de zi prezentată de prytani. Celui care a trecut un proiect prin adunarea poporului, fără să țină seamă de această dispoziție, i se poate intenta acțiune de ilegalitate.

CAPITOLUL XLVI

Consiliul e însărcinat și cu controlul triremelor. construite, al echipamentului lor și al șantierelor; el pune sa se construiască trireme sau quadrireme noi și îngrijește de armament și șantiere, când e autorizat la aceasta printr-un vot al adunării poporului. Pe constructorii de vase îi alege poporul prin ridicarea mâinilor. Dacă consiliul nu predă noului consiliu din anul următor numărul de vase gata (pe care programul naval i-a obligat să le construiască), el nu capătă decorație²⁵ și aceasta i se dă abia anul următor.

Pentru a supraveghea și executa construcția vaselor, consiliul alege din sânul său o comisie de zece inspectori ai marinei. Consiliul are sub controlul lui și toate lucrările publice. Dacă el găsește că (în execuția lor), cineva s-a făcut vinovat de incorectitudine, îl denunță poporului și după o cercetare prealabilă, dacă consiliul s-a convins de vinovăția lui, îl predă tribunalului popular.

CAPITOLUL XLVII

Consiliul mai colaborează aproape cu toate celelalte autorități administrative. În primul rînd cu cei zece vistiernici ai (Zeitei) Atena, trași la sorți; cîte unul din fiecare district, după prescripțiile legii lui Solon; încă în vigoare, din clasa Pentacosimedimnilor (cei mai mult impuși). Chiar dacă e scos la sorți un; cetățean extrem de sărac, asta nu-l împiedică să fie ales (în susnumita slujbă de vistiernic). La intrarea lui în slujbă acest colegiu ia în primire de la predecesori statuia Atenei, statuile înfățișînd pe Nike (victoria), obiectele de preț și fondurile tezaurului, în prezența consiliului. Acesta mai conlucrează și cu cei zece adjudicatori, aleși cîte unul din fiecare district. Atribuția lor e să încheie contractele relative la antreprizele Statului și tot ei arendează minele și veniturile indirecte, împreună cu administratorul fondurilor militare și directorul fondurilor pentru sărbători, în prezența Consiliului. Adjudicatorii adjudecă susnumitele întreprinderi aceluia pe care îl desemnează consiliul prin votul său. Tot ei adjudecă și averile (confiscate) ale celor condamnați de Areopag, însă sub rezerva unei ulterioare ratificări a celor nouă arhonți.

Ei înseamnă veniturile care se arendează pe un an, împreună cu numele arendașului și indicația arendei, pe niște tăblițe pe cei care trebuie să plătească în zece cîșturi (la fiecare prytanie, adică un interval de 35—36 de zile), apoi separat pe cei care trebuie să plătească în trei cîșturi (la cîte patru luni), făcînd cîte o tăbliță pentru fiecare vîrsămînt și tot așa separat un registru pentru cei care au să plătească în a noua prytanie. Ei mai țin și un registru în care trec locurile și casele vîndute sau arendate prin tribunal, căci tot ei le adjudecă și pe acestea. Termenul pentru plata caselor e de cinci ani, în cîșturi anuale, plătibile în prytania a noua; pentru locuri, termenul e de zece ani, tot în modul de mai sus. Arenzile moșilor bisericești sînt trecute și ele de arhonte rege într-un registru de tăblițe albe. Aceste arendări se fac pe termen de zece ani și cîșturile sînt plătibile tot în prytania nouă, astfel că în timpul acesteia Statul încasează cele mai mari sume. Tăblițele pe care sînt însemnate termenele cîșturilor, sînt transportate în localul Consiliului și date în paza notarului public¹. Cînd vine scadența termenului unui vîrsămînt, el scoate din casetă numai actele referitoare la această plată

și le înmânează perceptorilor, pentru ca sumele ce au să fie plătite în acea zi, să poată fi și șterse din controale totodată; celelalte tăblițe se păstrează la o parte, ca (să se evite confuzia și să nu se dea loc la greșeli) ștergînd din controale o sumă înainte de a fi fost plătită.

[1](#)

Care e de obicei un sclav.

CAPITOLUL XLVIII

Perceptorii sînt în număr de zece, aleși pe districte. Ei iau registrele în primire și în prezența Consiliului șterg din ele sumele plătite. Apoi ei predau registrele notarului public¹. Dacă cineva rămîne în urmă cu plata se menționează faptul (în registru). Datornicul trebuie în cazul acesta sau să plătească suma dublă, sau, dacă nu se execută, e pus la închisoare. Consiliul e autorizat de lege să procedeze la încasarea (acestor din urmă amenzi) sau la închiderea (debitorului insolubil). În ziua în care perceptorii încasează toate sumele, le distribuie diferitelor autorități, iar în ziua următoare le trec pe o tăbliță, le aduc la cunoștința Consiliului și pun acestuia întrebarea, dacă are de știre cum că o autoritate sau vreun particular a făcut vreo ilegalitate cu ocazia acestei distribuții. În cazul cînd Consiliul găsește că vreunul s-a făcut vinovat, ia o hotărîre pe care o supune la vot.

Consiliul mai alege din sînul său zece contabili, care au să prezinte conturile autorităților în fiecare prytanie. Ei aleg deopotrivă și zece controlori financiari care formează un fel de curte de conturi, cîte unul de district și cîte doi asesori pentru fiecare controlor. Aceștia își țin, fiecare, ședințele la statuia eroului eponym al districtului lor. Dacă cineva vrea să intenteze unui funcționar, care s-a descărcat de gestiunea lui, fie o acțiune publică ori privată (relativ la corectitudinea conturilor sale), e ținut să facă acest lucru: în termen de trei zile de cînd respectivul și-a depus conturile și să scrie atît numele său și al funcționarului acționat, cît și pedeapsa pe care o crede el de cuviință și vina pe care i-o impută acestuia, pe o tăbliță văruiată pe care o înmînează controlorului competent. Acesta o ia în cercetare și dacă crede că-i întemeiată, trimite acțiunea privată spre mai departe cercetare judecătoreiei de district; competente să judece această afacere, iar despre cea publicată face comunicare în scris thesmotheților, care o introduc din nou în fața tribunalului popular (curtea cu juri) și ce hotărîsc judecătorii (aceștia), e bun hotărît.

¹

Care e un sclav.

CAPITOLUL XLIX

Consiliul mai are și controlul cailor (cavalerilor) și dacă constată că unul, avînd un cal bun, nu-l întreține cum se cade, îl amendează reținîndu-i indemnizația de hrană. Cailor care nu pot să țină pas cu ceilalți sau nu vor să stea în rînd, ci se trag înapoi, li se imprimă o roata pe falcă și calul, care s-a făcut vinovat de această pedeapsă e reformat. Tot consiliul, controlează dacă cercetași călări sînt apți pentru serviciul lor și pe cei inapți îi degradează obligîndu-i să facă serviciul pe jos. Tot el se ocupă și de trabanții cavalerilor și celor găsiți nedestoinici le taie solda.

Cavaleriștii sînt recrutați de o comisie de zece recrutori aleși de adunarea poporului. Comisia înaintează lista generalilor și căpitanilor de cavalerie, care o prezintă Consiliului, și deschid registrul sigilat, ce cuprinde numele tuturor cavalerilor. Dintre cei înscriși mai înainte ca buni, ei șterg pe aceia care declară cu jurămint că, sînt inapți pentru serviciul de cavalerie și pe urmă convoacă pe cei recrutați. Dintre aceștia comisia scutește pe cei care declară că nu pot fi cavaleriști, fie din cauza sănătății șubrede, fie din cauza lipsei de avere. Pe ceilalți îi supune unei cercetări să vadă dacă sînt buni sau nu de serviciu. Pe cei găsiți îi trec în controale, pe cei inapți îi scutesc.

Mai înainte Consiliul avea și atribuția să aleagă însemnele și să supravegheze confecționarea veșmîntului zeiței (Peplosul Atenei). Acum e încredințată cu aceasta, o secțiune a tribunalului popular, aleasă prin tragere la sorți, deoarece Consiliul în deciziile lui se lasă condus de influențe personale. Tot Consiliul, asistat de administratorul fondurilor militare, e însărcinat să ia măsuri pentru, facerea statuilor victoriei (Nikai) și să procure premiile ce se decern la sărbătoarea Panateneelor.

Tot de resortul consiliului e și controlul invalizilor. Există o lege care ordonă ca să se dea o pensie zilnică de doi oboli din fondurile publice, acelor care în urma unei anchete a consiliului sînt constatați că au, o avere mai mică de treisute de drahme și sînt absolut incapabili să-și cîștige traiul

din pricina unor infirmități grave. Serviciul acesta al invalizilor are un contabil ales prin tragere la sorți.

Într-un cuvânt. Consiliul conlucrează cu mai toate autoritățile administrative

CAPITOLUL L

Așadar acestea, sînt atribuțiunile Consiliului.

Un alt colegiu, ales prin tragere la sorți, e acela al supraveghetorilor clădirilor afectate cultului (temple, altare, etc.). Ei sînt în număr de zece și primesc din partea perceptorilor treizeci de mine (trei mii de drahme) cu care fac reparațiile de cuviință. Apoi mai sînt cei zece inspectori de poliție, dintre care cinci funcționează în Pireu și cinci în oraș (Atena). Una din atribuțiile lor e ca să ia seama ca flautistele, cîntărețele și harpistele să nu pretindă o plată mai mare de două drahme (cînd sunt angajate la vreo petrecere sau serviciu religios.¹ Dacă mai multe persoane vor să angajeze pe aceeași (artistă din categoriile susnumite), polițaiul îi trage la sorți și o dă celui care a ieșit la sorți.

O altă atribuție a polițailor e să observe ca gunoierii să nu verse gunoaie și murdărie la o distanță mai mică de zece stadii de la zidul orașului. Tot ei sînt datori: să nu lăse noile construcții să încalce strada, să împiedice construirea de balcoane deasupra drumului, cît și a burlanelor de la streășină, cu scurgerea pe stradă și a ușilor care se deschid în stradă.

Tot datoria lor e să ridice, cu ajutorul servilor publici, cadavrele celor morți pe stradă².

¹

Li se fixase deja un preț maximal

²

Serviciu ecarisajului.

CAPITOLUL LI

Alți funcționari, aleși de asemenea prin tragere la sorți, sînt ediliu pieței. Ei sînt însărcinați de lege să ia seama ca toate mărfurile ce se vînd pe piață să fie veritabile și nefalsificate.

Prin sorți se mai aleg cei zece inspectori pentru măsuri și greutate, cinci în Pireu și cinci în Atena. Ei inspectează măsurile și greutatele și controlează pe negustori dacă vînd cu măsuri drepte.

La fel se aleg și comisarii însărcinați cu aprovizionarea de cereale, care mai înainte erau în număr de cinci pentru Pireu și cinci pentru, oraș, iar actualmente, douăzeci pentru Atena și cincisprezece pentru Pireu. Ei au să controleze dacă cerealele brute, care vin pe piață, se vînd cu prețurile legale și să vadă dacă morarii vînd făina pe un preț corespunzător prețului orzului, iar brutarii, pîinea pe un preț corespunzător prețului grîului și în greutatea fixată de ei, căci legea îi obligă (pe comisarii aprovizionării) să fixeze această greutate.

Apoi se mai aleg prin sorti zece inspectori ai porturilor însărcinați să controleze activitatea acestora și să ia măsuri ca, din cerealele descărcate în portul de aprovizionare, angroșiștii să aducă două treimi în piața orașului, (spre desfacere).

CAPITOLUL LII

Tot prin sorți se aleg cei unsprezece supraveghetori ai închisorilor. Ei supraveghează pe delicvenții din închisori și execută pe negustorii de carne vie și pe hoții de drumul mare, când aceștia își mărturisesc crima. În caz când tăgăduiesc, îi duc în fața tribunalului și dacă acesta îi achită, îi pun în libertate: în caz contrar, îi execută. Ei prezintă tribunalului popular inventarul locurilor sau casele (condamnaților) și predau adjudicatorilor, tot ce se confiscă de Stat (din

sus-numitul inventar). Ei introduc (în fața instanțelor) și denunțurile relative la crime, afară de cele pe care le pot introduce numai thesxnotheții. Acestea sînt atribuțiunile Celor unsprezece.

CAPITLUL LIII

Prin sorți aleg și pe cei cinci avocați publici, câte unul pentru două districte. Atribuția lor e sa introducă în fața instanțelor, procesele ce se trebuie judecate în termen de o lună. Din această categorie fac parte procesele relative la dotă când, de exemplu, cel ce s-a angajat să o plătească, n-o plătește apoi, când cineva nu plătește dobînda de 1% pe lună la suma respectivă împrumutată, sau când cineva (nu-și respectă angajamentul relativ la) capitalul luat cu împrumut pentru a începe o întreprindere comercială: mai departe, procesele relative la maltratări, cele relative la societăți, companii sau bănci, la contribuțiile trierarhice și la pagube sau vânzări) de sclavi sau animale. Ei introduc, aceste procese și obțin o hotărîre în termen de o lună. Tot aceleași atribuții au și perceptorii în interesul sau în contra fermierilor veniturilor Statului. Ei sînt competenți să judece ei înșiși aceste procese, când obiectul contestației nu trece peste zece drahme, iar celelalte le introduc în fața tribunalului, care dă hotărîre în termen de o lună.

Prin sorți se mai aleg (consilierii) și colegiul celor Patruzeci: câte patru din fiecare district. Aceștia instruiesc celelalte procese. Mai înainte ei se alegeau în număr de treizeci, și-și exercitau jurisdicția umblînd prin comune (Judecători ambulănți), însă după oligarhia Celor treizeci (de tirani) numărul lor s-a sporit la patruzeci. Ei judecă singuri procesele pînă la zece drahme, iar pe cele, al căror obiect întrece această sumă, le încredințează arbitrilor. Dacă arbitrii nu pot să împace pe împricinați, dau o hotărîre. Dacă aceasta e acceptată de părți, procesul s-a sfîrșit. Dacă însă, una din părți face apel. la tribunalul popular, arbitrii pun mărturiile consemnate, citațiile și articolele de lege, invocate, în două cutiuțe de metal — într-una pe ale reclamantului, și în cealaltă pe ale pîrîtului. Apoi sigilează aceste cutiuțe, leagă de ele hotărîrea arbitrilor, scrisă pe o tăbliță și le predau celor patru (judecători), care judecă procesele din districtul pîrîtului. Aceștia le introduc în fața tribunalului : pe cele mai mici de o mie de drahme, în fața unei secții de două sute unu judecători, pe cele care trec de o mie, în fața unei secții de patru sute unu judecători. Aceștia sînt ținuți să judece călăuzindu-se numai de mărturiile, citațiile și articolele de lege, pe baza cărora a judecat

arbitrul, care le-a pus în cutiuțele de metal. Arbitrii se aleg numai dintre cei care sînt în vîrstă de șaizeci de ani. Vîrsta se poate constata după numele arhonților și ale eponymilor. Căci afară de cei zece eponymi ai districtelor mai sînt cei patruzeci și doi, ai contingentelor militare. Mai înainte efebii erau înscriși în controalele cetățenești pe o tăbiiță văruiță, pe care se însemna și numele arhontelui în timpul căruia se făcuse înscrierea, cît și numele eponymului (contingentului) din care se recrutase arbitrii din anul trecut(Acuma numele lor se scrie pe o tablă de aramă, 53 așezată în fața sentatului (unde se adună consilierii), lîngă (cei zece) eponymi, Cei patruzeci (de judecători ambulanți) iau ultima listă de eponymi și cetățenilor cuprinși în ea le împart prin sorți pricinile supuse la arbitraj). Fiecare e obligat să ia în cercetate pricinile supuse arbitrajului său și să dea o hotărîre, căci legea pedepsește cu atimie (pierderea distincțiilor cetățenești) pe cel care refuză să funcționeze ca arbitru în contingentul prescris (la 60 de ani). Scutiți de această obligație sînt numai aceia care în anul respectiv, sînt ocupați cu altă funcție sau sînt absenți din țară. Dacă cineva crede că a fost nedreptățit de un arbitru, poate să-l acuze în fața colegiului Celor patruzeci și dacă acesta îl găsește vinovat, arbitrul respectiv e condamnat conform legii la atimie. Însă și el poate apela în contra acestei sentințe.

După listele de eponymi (suspomenite), se recrutează și trupele necesare unei expediții: cînd se mobilizează o armată, se indică după numele arhonților și eponimilor, de la contingent și pînă la ce contingent sînt chemați oamenii, sub arme.

CAPITOLUL LIV

Ei aleg tot prin sorți și pe următorii slujbași: Cinci picheri, care împreună cu personalul lor, alcătuit din sclavi publici, sînt datori să ție drumurile în bună stare. Mai departe aleg zece contabili și cinci avocați publici care să-i asiste pe aceștia. În fața acestora își prezintă. conturile toți funcționarii după expirarea mandatului lor, căci numai ei au atribuțiunea să ceară autorităților socoteală despre gestiunea lor și să prezinte tribunalului popular descărcarea de, gestiune (a diferitelor autorități). Dacă ei dovedesc pe vreun funcționar că s-a făcut vinovat de furtul banilor publici, îl deferă tribunalului care îl condamnă să plătească înzecit, suma înstrăinată. Dacă denunță pe un funcționar că a primit mită și dacă tribunalul constată că denunțul e întemeiat, condamnă pe mituit să plătească înzecitul mitei (ca amendă). În caz cînd ei dovedesc pe un funcționar că a făcut o cheltuială neconformă legii, îl condamnă pentru cheltuieli nelegale, și-l amendează, să plătească suma cu care a întrecut statele alocate, cel mai tîrziu pînă la prytania nouă. Dacă nu poate restitui suma în acest termen, e obligat s-o plătească îndoit. Amenzile înzecite (cum sînt cele două indicate mai sus) nu se îndoiesc (în caz de neplată la termen). Mai aleg apoi un secretar, numit „secretarul prytaniei“, care e șeful cancelariei și asistă la dezbaterile Consiliului, supraveghează redactarea decretelor și contrasemnează toate actele. Mai înainte deținătorul acestui post era ales prin vot dintre cetățenii care se bucurau de cea mai mare încredere și cei mai cu vază căci numele lui se găsește scris pe tratatele de alianță, pe documentele prin care se acorda dreptul de oaspete public și pe diplomele de cetățenie. Acum deținătorul acelei slujbe e ales prin sorți.

Pe lîngă aceasta se mai alege un alt secretar „pentru legi“, care asistă la ședințele Consiliului și contrasemnează toate legile. În sfîrșit, adunarea poporului 54 alege și ea un secretar, care n-are decît atribuția să citească adunării și Consiliului actele și piesele necesare.

Adunarea poporului alege prin tragere la sorți, zece victimari, așa numiții „prepuși ai jertfelor extraordinare“, care au îndatorirea să procedeze la jertfele cerute de auguri, sau, în caz cînd se reclamă concursul lor, să

cerceteze jertfele împreună cu augurii (spre a ghici voința zeilor). Apoi mai alege pe cei zece victimari „anuali“ care, afară de adunarea unor anumite jertfe, au să îngrijească mai ales de toate acele jertfe care se fac din patru în patru ani, afară de cele de la Panatenee. Astfel de jertfe care se fac din patru în patru ani, sînt: întâi cea de la Delos (spre deosebire de cea care se face acolo, din șapte în șapte ani), apoi Brauroniile, pe urmă Herakleele, în al patrulea rînd, cea din Eleusina și a cincea, jertfa de la Panatenee. Niciuna din ele nu cade în același an (din cei patru).

Ei aleg și pe arhonte din Salamina și pe primarul din Pireu. Aceștia au însărcinarea să conducă sărbătorile locale în cinstea lui Dionysos și să desemneze pe cetățenii care au să echipeze corurile (pentru reprezentațiile dramatice). Numele arhotelui, care funcționează în Salamina e trecut în arhiva locală.

CAPITOLUL LV

Toate aceste posturi se ocupă prin tragere la sorți, și au atribuțiile arătate mai sus. Despre modul cum se alegeau la început cei nouă arhonți. am vorbit mai înainte. Acuma, însă, se trag la sorți atît cei șase thesmotheți, cît și secretarul lor, împreună cu primul arhonte, arhonte rege și polemarhul, cîte unul din fiecare district. Validarea celor nouă arhonți se face întâi în Consiliul celor cinci sute, apoi în fața tribunalului popular. Secretarul, e validat de tribunalul poporului, (de resortul căruia de altfel e validarea tuturor funcționarilor fie trași la sorți, fie aleși).

Mai înainte vreme arhonte invalidat de Consiliu nu mai putea fi ales: acuma însă, ei au drept să apeleze la tribunalul poporului și hotărîrea acestuia e definitivă. La validare se pun candidatului următoarele întrebări: „Cine-i tatăl tău și din ce comună e? Cum se numește tatăl tatălui tău? Cum se numește mama ta și tatăl mamei tale și din ce comună e?” Apoi e întrebare dacă ține de vreunul din sanctuarele lui Apolon „patronul străbunilor” și al lui Zeus „ocrotitorul familiei” și în care din parohiile acestor zei e trecut. Pe urmă, dacă are un mausoleu familiar și unde e situat: dacă își cinstește părinții, dacă-și plătește dările și dacă a luat parte la campaniile făcute. După aceasta întrebătorul îi spune : „Adu martori pentru cele afirmate”, și după cercetarea acestora adresează adunării următoarea întrebare : „Are cineva vreo învinuire de adus candidatului?”. Dacă se ridică vreun reclamant, se dă întâi cuvîntul reclamantului, pe urmă candidatului și (după ascultarea ambelor părți) Consiliul ia hotărîrea de cuviință prin ridicare de mîini, iar tribunalul prin votare cu pietricele. Dacă nu se ridică nici un protest, se procedează imediat la validare prin vot. Mai înainte se obișnuia în acest caz să 55

voteze un singur judecător pentru toți: acuma sînt obligați să voteze toți (membrii tribunalului) pentru validarea arhonților, pentru ca, în caz cînd unul din aceștia¹. deși nedemn, ar fi izbutit: să îndepărteze pe eventualii reclamânți ce s-ar fi putut opune la alegerea lui, membrii tribunalului să aibă totuși posibilitatea de a invalida pe candidatul respectiv.

După ce validarea s-a făcut în chipul susarătat, arhonții o pornesc. la piatra pe care stau gata jertfele, în locul unde împart și arbitrii hotărârile lor după ce au depus jurământul și unde martorii își întăresc mărturiile prin jurământ. Ajuns aici, se suie pe piatră și jură că o să-și îndeplinească slujba conform dreptății și legilor și că n-o să primească mită în exercitarea ei, iar în cazul când vor face aceasta, (vor lua mită), au să dedice (zeilor) o statuie (votivă) de aur. Apoi se duc la Acropole și prestează: și acolo același jurământ, iar după îndeplinire acestor formalități încep exercițiul funcțiunii lor.

[1](#)

Din cei ce candidează la slujba de arhonte.

CAPITOLUL LVI

Arhonte (eponym), arhonte rege și polemarhul își aleg câte doi asesori, dintre cei pe care îi cred ei mai indicați. Acești asesori sînt validați de tribunalul poporului înainte de a fi investiți și sînt obligați să dea socoteală de gestiunea lor, cînd ies din slujbă. Arhonte (eponym) își inaugurează activitatea lui printr-o încunoștințare publică prin care confirmă pe fiecare cetățean în posesia și libera dispunere a averii pe care o are fiecare la începutul arhontatului său. Apoi desmnează dintre cei mai bogați Atenieni, trei choregi (care instruiesc și echipează corurile tragediei). Mai înainte vreme el alegea și pe cei cinci choregi pentru corurile comice. Acum însă alegerea aceasta e lăsată la discreția districtelor. Apoi ia în primire pe choregii aleși câte unul de district, pentru organizarea corurilor (ditirambice) de băieți și bărbați, cît și a celor de comedie la sărbătorile dionisiace: mai departe, pe cei 5 choregi aleși pe rînd câte unul din două districte, pentru organizarea corurilor de bărbați și băieți, ce au să cînte la sărbătoarea Thargeliilor¹ și procedează, cînd e cazul, la schimbarea averilor² sau aduce în cercetarea tribunalului motivele (celor care cer să fie dispensați de a echipa un cor), cînd unul de pildă pretinde că a mai fost supus odată la această contribuție (liturghia), sau că e scutit, sau că n-a expirat³, termenul de scutire de la ultima contribuție la care a fost supus, sau că, în sfîrșit, n-are vîrsta cerută de lege, cum e, de pildă, cazul choregelui obligat să echipeze un cor de băieți, care nu poate fi impus la această contribuție decît dacă a trecut de patruzeci de ani.

Tot el alege choregii pentru serbarea, din Delos și pe conducătorul cortegiului festiv de tineri, pe corabia cu treizeci de vîsle, care-i duce acolo. El mai e însărcinat să organizeze procesiunea în cinstea lui Asclepios, (Esculap), cînd inițiații rămîn în casele lor, cît și cortegiul de la Marile Dionysiace, împreună cu cei zece organizatori pe care îi alegea poporul și care acopereau cheltuielile festivității din propria lor avere. Aceștia sînt acum trași la sorti, câte unul de district, de către popor care le dă o sută de mine (zece mii de drahme) pentru acoperirea cheltuielilor.

Arhonte (eponym) are în grija lui și procesiunea de la Thargelii și cea făcută în cinstea lui Zeus Mîntuitorul; el conduce concursurile de la Dionysiace și Thargelii. Acestea sînt sărbătorile date în grija lui.

Contestațiile și procesele private care țin de jurisdicția lui și pe care el le instruiește și apoi le trimite în fața tribunalului, sînt următoarele: procesul pentru maltratarea părinților pe care poate să-l intenteze oricine, și pentru care nu e amendat, în cazul cînd i se respinge acțiunea; acțiunea intentată epitropilor care maltratează pe orfani; acțiunea intentată împotriva tutorelui care girează rău averea pupilului său; cererea de punere sub interdicție a unui nebun care își risipește averea; cererea pentru ieșirea din indiviziune; instituirea unei tutele; cererea de instituirea tutelei prin hotărîre judecătorească, cînd sînt mai mulți concurenți care pretindeau să fie numiți tutori, și în sfîrșit cererea de adjudecare, prin hotărîre judecătorească a unei moșteniri sau a unicei moștenitoare⁴.

El are să se ocupe de soarta orfanilor, a moștenitoarelor universale și a văduvelor care afirmă că au rămas însărcinate, de răposatul. El e autorizat să amendeze pe cei care calcă legea, sau să-i dea în judecată. El închiriază casele orfanilor și ale moștenitoarelor unici pînă cînd acestia ajung la vîrsta de paisprezece ani, primește cauțiunile tutorilor și le încasează (în folosul Statului?) în caz cînd aceștia nu dau pupililor întreținerea cuvenită.

¹

V. Wilamowitz; Aristot, und Athen, I, 47, n.10.

²

Antidasis cînd un cetățean crede că e impus la o: contri buție peste puterile sale, el are dreptul să indice pe altul măi bogat ca sine, ca să ia asupra-și această sarcină. Dacă acesta din urmă refuză; legea îi poate obliga să schimbe averea cu cel dinții.

³

un interval de timp anumit.

⁴

Soarta orfanei moștenitoare universale era considerată cu multă atenție de Stat, care prin intervenția lui, în acest caz, vrea să împiedice risipirea averii sau stingerea familiei.

CAPITOLUL LVII

Aceștea sînt atribuțiile arhontelui eponym Arhonte-rege are să îngrijească în primul rînd de mistere, împreună cu cei patru supraveghetori aleși de popor, doi dintre cetățenii atenieni, unul din neamul Eumolpizilor și celălalt din neamul Kerycilor. Apoi organizează serbarea Micilor Dionysiace, care se ține la Lenaion și care constă din o procesiune și două concursuri festive. Procesiunea e pusă în mișcare de arhonte-rege împreună cu cei patru supraveghetori ; concursul e organizat numai de arhonte. Tot el organizează și toate alergările cu facile. Într-un cuvînt de resortul lui sînt toate sacrificiile (și serbările) străbune.

De jurisdicția lui ține acuzația de impietate și contestațiile privitoare la ocuparea slujbelor religioase. El hotărăște, în toate contestațiile dintre neamuri¹ sau dintre conregațiile religioase privitoare la privilegiile (obișnuite). Lui i se înaintează toate acuzațiile de omor, și el are dreptul să pronunțe scoaterea cuiva afară din lege (un fel de excomunicare). Acuzațiile de omor și rănire premeditată se aduc în fața Areopagului: tot astfel și cele de incendiere. Acestea sînt singurele cazuri supuse funcțiunii Areopagului. în caz de omor fără premeditare sau de punerea la cale a unui omor, cît și în caz de uciderea unui sclav, metec (străin liber tolerat să locuiască în cetate) sau străin, acțiunea se înaintează tribunalului de la Palladion (loc închinat zeiței Pallas). Omorurile săvîrșite, însă scuzate de lege, cînd de pilda cineva a ucis pe adulterul surprins în flagrant delict, sau pe un concetățean, în război, fără să-l cunoască, sau pe un adversar la concursurile atletice, se judecă de tribunalul de pe Delfinion² În orice caz cînd cineva, fiind (trăind) exilat pentru o faptă care se poate purifica, e acuzat că a ucis sau a rănit pe cineva (acolo în exil), procesul se judecă de tribunalul numit Freattys³. Inculpatul își ține pledoaria de apărare, dintr-o barcă ancorată la țarm. Toate aceste procese se judecă de (judecători) trași la sorti: excepție fac cele de resortul Areopagului. Acțiunea e introdusă de arhonte-rege, iar judecătorii judecă pe locul sfințit, sub cerul liber, în timpul ședinței, arhonte-rege, își ia de pe cap cununa (însemnul funcției sale) inculpatul, în tot timpul acesta (dinainte de judecată), nu are voie să

pășească pe un loc închinat divinităților și nici chiar în piața publică, nimeni nu are voie să îl aresteze, însă în ziua hotărâtă el pășește pe locul, sfânt (unde e tribunalul respectiv) și se apără. Arhonte, împreună cu starostii districtelor judecă și cazurile în care moartea a fost provocată de un obiect neînsuflețit sau de un animal.

[1](#)

V. Wilamowitz' op. cit., II, 41.

[2](#)

Tribunalul ce judecă fără apel acțiuni penale lângă templul lui Apelon Delfinianul.

[3](#)

Freattys era un loc pe coasta Pireului. Tribunalul ce-și avea reședința aici, se numea tribunalul din Freattys.

CAPITOLUL LVIII

Polemarhul aduce sacrificii zeiței Artemis și lui Enyalios (Marte), organizează concursul în cinstea morților și împlinește jertfele pentru cei căzuți în război, cât și pentru Armodiu și Aristogiton. De resortul lui sînt procesele private, în care una din părți este un metec, un străin supus la aceleași dări ca și cetățeni, sau un oaspete al Statului. Procesele se repartizează de către polomarh celor zece districte, iar judecătorii din fiecare district (comisia celor Patruzeci, câte patru de district) le încredințează mai departe arbitrilor. El intentează proces cînd un metec n-are un patron legal sau cînd vrea să-și schimbe patronul, cât și în cazuri de moștenire sau de moștenitoare unice ale metecilor și în genere el are față de aceștia aceleași atribuții ca cele de otrăvire, cînd aceasta a fost urmată de moarte, are arhonte (eponym) față de cetățeni.

CAPITOLUL LIX

Cei șase Thesmotheți (legiuitori) au atribuția să stabilească (pentru diferitele tribunale) zilele în care au să țină ședințe și pe urmă să le aducă la cunoștință diferitelor autorități, care sînt obligate să le respecte. Ei introduc în fața tribunalului poporului acuzațiile de crime politice, ei conduc votarea și prezintă adunării toate chestiunile prejudiciale, cît și acțiunile intentate pentru nelegalitate, pentru prezentarea unui proiect de lege inoportun, precum și cele relative la nerespectarea ordinei de zi de către prezidentul sau comisia adunării, și în sfîrșit, cele privitoare la gestiunile comandanților militari. De resortul lor sînt și anumite acțiuni însoțite de o cauțiune, precum: acțiunea prin care se contestă cuiva cetățenia, sau acea intentată judecătorilor care au primit mită ca să înscrie pe cineva în controalele cetățenești, acțiunea de calomnie sau mită, cea de falsă înscriere (în lista debitorilor Statului), contestația debitorului care reclamă că n-a fost invitat să plătească în ordinea cuvenită, acuzația de îndemn la omor, acțiunea intentată debitorilor de Stat care au cerut să fie șterși din lista (debitorilor) înainte de termen sau în chip ilegal și în fine acțiunea de adulter.

Ei conduc controlul validării tuturor funcționarilor publici, procesele relative la neînscrierea în listele cetățenești de către adunările comunale, cît și sentințele prin care Consiliul confirmă hotărîrea acestor adunări. Tot ei prezidează în procesele relative la chestiunile comerciale sau miniere, precum și în cazul cînd se judecă un sclav ce calomniază pe un cetățean liber. Prin tragere la sorți ei indică diferitelor autorități instanțele competente atît în procese private cît și publice. La recrutarea prin sorți a judecătorilor iau parte nu numai ei, ci și ceilalți arhonți, cît și secretarul (thesmotheților), trăgînd la sorți fiecare număr, respectiv de judecători din districtul său. Ei ratifică convențiile (juridice) cu celelalte state și conduc procesele derivate din acestea, cît și contestațiile pentru falsă mărturie, relative la procesele criminale de resortul Areopagului.

CAPITOLUL LX

Acestea sînt atribuțiile celor nouă arhonți. Ei mai trag la sorți și pe cei zece. prezenți ai serbărilor, cîte unul din fiecare district. După validare, ei funcționează patru ani și organizează procesiunea Panateneelor, concursul de producții muzicale și gimnastice, cursele de cai și împreună cu consiliul îngrijește de confecționarea peplos-ului (vălul Atenei) și procură amforele, din care se dă untdelemnul (trebuincios) învingătorilor (la luptele, atletice). Acest untdelemn se extrage din măslinii sfinți, ai căror proprietari sînt datori să dea arhontelui cîte trei cotvli (trei sferturi de litru) de fiecare pom. Mai înainte recolta era dată de Stat în arendă și legea glăsuia că oricine dezrădăcinează sau taie un măslin sfînt să fie dat în judecata Areopagului și în caz de va fi găsit vinovat, să i se aplice pedeapsa cu moartea. De cînd însă, (locurile acestea au trecut în proprietatea privată) și proprietarii sînt obligați să furnizeze untdelemnul necesar, procedura a căzut în desuetudine, deși legea nu e abrogată. Untdelemnul care revine Statului se extrage, nu din fructele de pe ramuri bătrîne (ci din cele tinere). Cantitatea adunată arhonte o predă vistiernicilor de pe Acropole și el n-are voie (după expirarea funcției) să-și reia locul în Areopag, înainte de a fi predat vistiernicilor cantitatea (cerută de lege). Vistiernicii păstrează untdelemnul pe Acropole pînă la Panatenee, iar la această sărbătoare îl distribuie prezenților serbării, care la rîndul lor dau partea cuvenită învingătorilor de la jocurile gimnastice. Căci premiile învingătorilor la concursurile muzice constau în aur și argint (cununi), ale învingătorilor la manevre militare(?) într-un scut, iar ale celor de la concursurile gymnice și cursele de cai, în untdelemn.

CAPITOLUL LXI

Ei aleg și pe toți ofițerii. Anume pe cei zece comandanți, mai înainte cîte unul din fiecare district, iar acum dintre toți cetățenii. Fiecăruia din cei zece i se încredințează prin ridicare de mîini un post anumit ; unul e ales șef al opliților (soldați greu înarmați), care conduce armata de cetățeni în cazul unei expediții; altul, comandant al apărării naționale, care păzește țara și intră în luptă numai cînd războiul a intrat în hotarele țării; doi sînt trimiși în Pireu, unul peste Munichia, altul (comandant) peste coastă, cu însărcinarea să păzească (aceste locuri) și (arsenalele) din Pireu ; unul e comandant pește symmorii (asociații de amatori)¹ și în această calitate indică: pe trierarhi (cei care sînt obligați sa echipeze un vas de război), procedează la facerea schimbului de averi (antidosis³) și are prezidenția în dezbaterile judiciare relative la aceasta procedură. Ceilalți cinci comandanți sînt întrebuințați după nevoile momentului. În fiecare prytanie (interval de 35—36 de zile), adunarea poporului își exprima printr-un vot părerea, ei, despre modal cum comandantii își exercită funcția. În caz cînd unuia din ei îi dă un vot de blam, respectivul e chemat în fața judecății și dacă e condamnat, se stabilește pedeapsa ce trebuie să i se dea, sau amenda ce are s-o plătească, iar în caz cînd e achitat, e reintegrat în slujba lui. Comandanții au voie, în timpul comandai lor, să pună în lanțuri, să alunge din serviciu sau să pună la amendă pe inferiorul nedisciplinat (nesupus): amendarea nu se prea obișnuiește.

Ei aleg și pe cei zece colonei (taxiarhi), cîte unul din fiecare district. El conduce pe oamenii din districtul său și aleg căpitanii. Apoi mai aleg și pe cei doi colonei de cavalerie (hipparhi), cîte unul pentru cinci districte. Ei conduc fiecare cavaleria din cîte cinci districte. Și au față de trupele lor, aceleași drepturi ca și comandantii față de trupele de infanterie grea. Controlul lor se face tot prin votul adunării populare.

Mai aleg și pe căpitanii de cavalerie, cîte unul din fiecare district. Ei sînt egali în grad cu coloneii de infanterie.

Apoi se mai alege un comandant de cavalerie pentru insula Lemnos, ca să conducă cavaleria de acolo și în sfârșit, doi intendenți pentru cele două vase (rapide), Paralos și Ammon.

[1](#)

Symmoria e un grup de doi sau mai mulți cetățeni obligați de Stat să echipeze împreună pe cheltuiala lor un vas de război.

CAPITOLUL LXII

Din slujbele ai căror deținători se aleg prin sorți, unele, împreună cu cei nouă arhonți, se alegeau mai înainte din tot districtul, iar celelalte, în templul lui Teseu, pe comune. De când însă comunele au început să facă negoț cu slujbele și deținătorii acestora din urmă se trag la sorți din întregul district, afară de consilieri și de trupele de garnizoane, numai aceste două categorii mai sînt alese de comune.

Fiecare cetățean care ia parte la o ședință ordinară a adunării, poporului primește ca plată o drahmă, iar pentru o ședință extraordinară, o drahmă și jumătate (nouă oboli). Judecătorii la tribunale (un fel de jurați recrutați din cetățeni în număr variabil de la 1000-1500 sau mai mult primesc cîte trei oboli de ședință. Consilierii, cîte cinci oboli de ședință, iar comitetului însărcinat cu gestiunea afacerilor i se mai dă o alocație de zece oboli (de persoană) pentru hrană (în localul senatului). Arhonții primesc pentru întreținerea lor cîte patru oboli, din care au să întrețină și pe crainic și pe flautistă. Arhonte din Salamina primește o drahmă pe zi. Prezenții sărbătorilor sînt hrăniți în prytaneu, în luna Hecatomboeon, (cînd cad Panateneele), și anume de la paisprezece ale lunii. Amfycionii de la Delos primesc cîte o drahmă pe zi, din Delos. Bani pentru întreținere li se mai dau și tuturor funcționarilor trimiși (de Stat) în Samos, Skyros, Lemnos, sau Imbros (posesii ateniene).

Într-o funcție militară poate să fie numit cineva de mai multe ori, însă nimeni nu poate, ocupa de mai multe, ori aceeași slujbă civilă, afară de locul de consilier, care poate fi ocupat de două ori de aceeași persoană.

CAPITOLUL LXIII

Jurații (care alcătuiesc tribunalele) sînt aleși prin sorți de cei nouă arhonți, care împreună cu secretarul thesmothetilor fac fiecare alegerea în cîte unul din cele zece districte. Sînt zece intrări în tribunale, cîte una de fiecare district. Încăperi în care se trag la sorți jurații, sînt douăzeci, cîte două de district. Apoi o sută de cutiuțe cîte zece de fiecare district și alte zece cutiuțe, în care jurații aleși își aruncă jetoanele lor. Lîngă fiecare intrare sînt două urne și atîtea bastoane cîți jurați sînt. În urne se aruncă un număr de ghinde (bule rotunde în formă de ghindă), egal cu numărul bastoanelor și fiecare din aceste ghinde e însemnată cu o literă, de la a unsprezecea literă (lambda) mai departe, atîtea litere, cîte tribunale (sau curți) trebuiesc completate.

Jurat poate fi oricine a trecut de treizeci de ani, afară de cei care au datorii de plătit Statului sau au primit o pedeapsă infamantă. Dacă unul din aceștia se alege jurat, e denunțat și dat în judecata tribunalului. În caz că e condamnat, judecătorii hotărăsc după bunul lor plac, ce pedeapsă să i se dea, sau ce amendă să plătească. Dacă i se dă o amendă, condamnatul trebuie să fie închis pînă o plătește și cînd are de plătit și o datorie Statului, închisoarea ține pînă cînd el va plăti și această datorie. Fiecare judecător are cîte o tăbliță de lemn cîinesc¹ pe care e scris numele său, al tatălui său, comuna unde-i născut și una din cele zece litere de la A pînă la K (Kappa), căci numărul total al juraților e împărțit în zece părți după districte și fiecare din aceste părți, avînd ca semn una din literele susnumite, cuprinde același număr de jurați. Cînd thesmothetul a tras la sorți literele prin care înseamnă diferitele tribunale (sau curți), aprodul le ia și le prinde pe ușa fiecăruia din aceste tribunale, așa cum, au ieșit la sorți.

¹

CAPITOLUL LXIV

Cele zece cutiuțe¹ sînt puse înaintea intrării, destinate fiecărui trib (district): pe ele sînt scrise literele pînă la K. Cînd judecătorii au pus tăblița lor în cutiuța, care are aceeași literă (ca aceea de pe tăblița fiecăruia), aprodul scutură cutiuțele și din fiecare din ele thesmothetul trage cîte o tăbliță. Cel dintîi tras la sorți se numește „învîgătorul”², căci el afișează tăblițele scoase din cutiuță, (înfigîndu-le sau fixîndu-le) în unul din jghebelețele săpate în tabla de lemn care poartă aceeași literă ca și cutiuța³. „Învîgătorul” e tras la sorți. de teamă ca nu cumva, fiind mereu același, să nu facă vreo înșelătorie. Sînt cinci table în jgheaburi în fiecare sală. de tras la sorți.

(După ce a pus în urnă) numărul voit de cuburi, arhonte trage la sorți pe judecătorii districtului respectiv în fiecare din cele două săli (destinate fiecărui district). Cuburile sînt de bronz, albe și negre. Un cub corespunde la cinci tăblițe. Se pun deci, de cinci ori mai puține cuburi albe, decît numărul judecătorilor pe care vrea să-i scoată la sorți; și tot aceeași proporție se observă cînd pun cuburi negre (prin care se recuză judecătorii ce corespundeau celor cinci tăblițe pe care le reprezintă cîte unul din cuburile negre). Cînd arhonte a isprăvit cu scosul cuburilor (ce reprezentau numărul judecătorilor de care avea nevoie de fiecare dată), pristavul, striga numele celor ieșiți la sorți. Dintre aceștia face parte și „învîgătorul”. Fiecare judecător, după ce a fost strigat și a răspuns „prezent”, trage o ghindă (o bulă) din (cealaltă) urnă și, ținînd-o sus ca să se vadă litera săpată pe ea, o arată mai întîi arhontelui care prezidează. Arhonte, după ce a văzut litera, pune tăblița judecătorului (juratului) în cutiuța care poartă aceeași literă, ca aceea de pe ghindă, pentru ca juratul să se ducă la tribunalul unde a fost repartizat prin sorți, nu unde ar dori el și nici să nu se alcătuiască vreun tribunal cu jurați, aleși pe sprînceană.

Lîngă arhonte sînt atîtea cutiuțe, cîte tribunale trebuiesc completate; cutiuțele au pe ele, fiecare, cîte o literă : anume aceea pe care sorții au destinat-o pentru fiecare tribunal în parte.

1

De care a fost vorba mai sus.

2

„J'afficheur” (v. trad, din col. Bude).

3

Din care au fost scoase tăblițele.

CAPITOLUL LXV

El (juratul) mai arată ghinda și aprodului și apoi pătrunde în interiorul grilajului (tribunalului). Aprodul îi dă un baston de culoarea tribunalului, care are aceeași literă ca cea de pe ghindă, pentru ca el să fie nevoit de a intra în tribunalul, ce i-a fost hărăzit de sorți. Căci dacă intră în alt tribunal, culoarea bastonului îl dă de gol. Fiecare tribunal are deasupra intrării o tăblie zugrăvită cu o anume culoare. Astfel, juratul, luându-și bastonul în primire, merge la tribunalul de aceeași culoare cu bastonul său și având aceeași literă ca pe ghinda sa. După ce a intrat, primește o fișă fabricată de Stat, din partea celui care a fost tras la sorți pentru această slujbă. După ce au intrat în felul arătat, se așează în tribunal, având cu sine bastonul și ghinda. După acestea „învingătorii“ restituiesc tăblițele celor care n-au ieșit la sorți, iar aprozii publici predau, din fiecare district, cutiuțele — una de fiecare tribunal — care cuprind numele membrilor districtului care judecă în fiecare tribunal: ei le predau juraților trași la sorți, (cu însărcinarea) de a restitui aceste tăblițe proprietarilor lor. Acești jurați, cinci la număr de fiecare tribunal, se slujesc de aceste tăblițe ca să facă apelul colegilor și să le plătească diurna cuvenită.

CAPITOLUL LXVI

Cînd toate tribunalele sînt în completul lor, se pun în primul tribunal două urne și cuburi de aramă, de două feluri : unele sînt zugrăvite cu culorile tribunalelor (respective), celelalte au pe ele numele prezenților fiecărui tribunal. Unul din cei doi thesmotheti, trași la sorți pentru această treabă, pune, după ce au fost separate cuburile, cuburile zugrăvite într-o urnă, iar celălalt pune în cealaltă urnă

numele prezenților (de tribunale). Cel dintîi nume de președinte ce iese la sorți e strigat de crainic, care vestește că el va prezida primul tribunal ieșit la sorți : cel de-al doilea tras la sorți va prezida al doilea tribunal (ieșit la sorți) și așa mai departe pentru ca nici un magistrat să nu știe ce tribunal va prezida, ci să se mulțumească cu acela ce-i vî ieși la sorți.

După ce jurații au sosit și au fost împărțiți fiecare la tribunalul lui, președintele tribunalului respectiv scoate o tăbliță din fiecare cutiuță (din cele zece pe care le are fiecare tribunal), pînă întrunește zece nume, unul de district (trib) și pune aceste tăblițe în altă cutiuță goală. Din cele cinci nume pe care le scoate prin tragere la sorți, prima persoană e însărcinată cu supravegherea clepsidrei¹, iar ceilalți patru cu controlul voturilor, pentru ca nimeni să nu încerce a mitui pe cel ce are grija clepsidrei, sau pe cei ce supraveghează votul și să nu aibă loc nici o înșelătorie cu acest prilej. Cele cinci persoane (din cele zece), care n-au ieșit la sorți, primesc din partea prezenților (de tribunal), statele privitoare la plata diurnelor, la locul unde fiecare district² își va încasa diurna după ce se ridică ședința tribunalului, măsură luată pentru ca jurații să-și ridice suma cuvenită în grupuri mici, separate, pentru a evita înghesuierile plictisitoare.

¹

Ceasul de apă care măsoară timpul destinat fiecărui vorbitor în fața tribunalului.

²

Adică jurații din fiecare district.

CAPITOLUL LXVII

După ce au luat aceste măsuri, introduc pe împricinați^{1 2}. Când e zi destinată pentru procese civile (particulare), introduc astfel de procese, în număr de patru (pe zi), din cele admise de lege, iar împricinații se obligă prin jurământ că vor vorbi „la chestiune”⁴⁶. Când e, însă, zi destinată pentru procesele de caracter public, se dezbat numai astfel de procese, doar câte unul pe zi.

Se află acolo (la tribunal) clepsidre cu robinete de scurgere, și în ele toarnă apă, după cantitatea căreia, în scurgerea ei, vorbitorii trebuie să-și măsoare timpul pledoariilor. Celor cu procese al căror obiect întrece suma de cinci mii de drahme li se acordă zece măsuri³ de apă și trei măsuri celor care vorbesc în replică, șapte măsuri celor cu procese sub cinci mii de drahme și două măsuri pentru replică ; cinci măsuri, pentru procese pînă la o mie de drahme și două pentru replică; șase măsuri pentru procesele de contestație⁴, la care nu există replică. Juratul însărcinat cu controlul clepsidrei închide robinetul de câte ori greșierul trebuie să dea citire unui text de lege sau depoziției vreunui martor sau oricărui alt act de felul acesta. Când vine la rînd vreun proces ce ține o zi întreagă măsurată (în mai multe părți), cel cu clepsidra nu închide robinetul, ci se împarte o cantitate egală de apă și reclamantului și pîrîtului.

Durata zilei se măsoară după zilele lunii Posideon⁵ (Lacună).

¹

În text : procesele.

²

Nu se vor îndepărta de obiectul procesului.

³

(Xous) — 3 litri și un sfert (o măsură).

4

s^{ag} Kap^a

5

Corespunzătoare cu Decembrie—Ianuarie.

CAPITOLUL LXVIII

Cea mai mare parte dintre tribunale au 301 jurați. Cînd e vorba de acțiuni publice ce se dezbat înaintea unui tribunal de 1000 de jurați, se reunesc doua tribunale la Haliaia¹; pentru (acele acțiuni) ce trebuie judecate în fața unui tribunal de 1500 de jurați se întrunesc trei tribunale.

Buletinele de vot sînt de aramă și au la mijloc un fus: jumătate din ele sînt găurite, jumătate pline. După ce s-au pronunțat pledoariile, cei propuși la controlul voturilor dau fiecărui jurat cîte două voturi, unul găurit și unul plin, așa ca să le poată controla împricinații, pentru ca nici un jurat să nu capete două voturi de același fel². Apoi, cel însărcinat de sorți cu această slujbă, ia înapoi jetoanele de la jurați; în schimbul lor, în momentul votării, fiecare jurat primește un jeton de aramă marcat cu litera gamma, pe care îl restituie cînd e să-și încaseze diurna. Măsura e luată pentru ca toți să fie siliți să voteze. Cine nu votează, nu capătă jetonul acesta.

În tribunal sînt puse două amfore, una de aramă și una de lemn, care sînt așezate separat, pentru a putea fi descoperit cel ce ar vrea să facă vreo fraudă. În aceste amfore votează jurații: voturile din cea de aramă decid: de cele din urna de lemn nu se ține seama. Urna de aramă are un capac cu un orificiu prin care nu poate intra decît un vot; pentru ca nici un jurat să nu poată băga două voturi într-o urnă.

În momentul cînd e să se procedeze la vot, crainicul întreabă pe împricinați dacă au intenția să conteste depozițiile martorilor, căci nu e permis a se face aceasta contestație după începerea votării. Apoi el vestește din nou: „Votul găurit e pentru cel ce a pledat, întîi: cel plin, pentru cel ce a pledat după el”. Juratul, apucînd cele două voturi (cel găurit și cel plin³) și astupînd capetele fusului, ca să nu se vadă care vot e plin și care e gol⁴, bagă apoi votul valabil în urna de aramă, iar pe cel anulat, în cea de lemn.

¹

Locul unde judecă, tribunalul heliaștilor.

2

Două goale sau, două pline.

3

Votul e o rondelă de aramă străbătută la mijloc de un fus (o axă sau osie) care e găurit sau plin. După modul cum,e făcut acest fus, votul se numește gol sau plin. Vezi reproduceri după astfel de voturi găsite printre ruine, în Dicționarul Saglio Daremberg, Art. Dikastai, fig: 2415—2416, iar pentru jetoane fig. 2413— 2414. (n. trad.).

4

E vorba de secretul votului.

CAPITOLUL LXIX

După ce toți jurații și-au dat votul, aprozii luând amfora cu voturile valabile (adică cea de aramă), o deșartă pe o masă cu atâtea cavități (găuri) câte voturi sînt. Operațiunea aceasta se face pentru ca voturile valabile¹ puse mai în față, cu fusurile pline sau goale destul de vizibile, să se poată ușor număra și să fie văzute de împricinați. Funcționarii însărcinați cu desfășurarea scrutinului numără voturile de pe masă, punînd separat, pe cele goale și pe cele pline, iar crainicul vestește rezultatul, atribuind voturile găurite reclamantului și cele pline pîrîtului. Cine a întrunit mai multe voturi cîștigă procesul, în caz de paritate, cîștigă pîrîtul.

Apoi jurații purced, dacă e cazul, la stabilirea pedepsei (sau amenzii), votînd în același fel și restituind fișa de aramă² și căpătînd iarăși un baston. Intervalul, de timp îngăduit fiecărei părți pentru stabilirea (pedepsei sau amenzii) e de o jumătate de măsură de apă. După ce jurații s-au pronunțat asupra proceselor pe care erau datori, conform legii, să le judece, își încasează diurna, fiecare în partea (sau grupul) unde i s-a fixat locul prin tragere la sorți.

NOTE FINALE

¹ Evenimentul e povestit de Tucidide în Cartea I, Capitolul 126 : „In vechime era un atenian, Kylon, învingător la jocurile olimpice, om de familie nobilă și cu multă trecere. El era ginerele lui Theagene din Megara care în vremea aceea era tiranul Megarei. Acestui Kylon, pe cînd consulta oracolul de la Delfi, zeul i-a răspuns să ocupe acropola Atenei, la cea mai mare serbare a lui Jupiter. El luă ceva trupe de la socrul său și, recrutînd și pe prietenii care se lăsară înduplecați de el, ocupă acropola Atenei, în timpul serbărilor olimpice, cu gînd să se facă tiran. El își închipuise că acestea erau sărbătorile cele mai mari ale lui Jupiter, mai ales pentru el care învinsese la jocurile olimpice. Însă el nu se gîndise dacă într-adevăr fusese vorba de cea mai mare serbare pentru Atica sau de aiurea, și nici oracolul nu-i spusese nimic limpede în această privință. Căci și la Atena se celebrează o serbare, Diastile,

numită de asemenea cea mai mare serbare a lui Zeus Melichios, în timpul căreia se aduc zeului jertfe, afară de incinta zidurilor orașului și anume de către cei mai mulți, nu animale ci niște colaci cum se obișnuiesc prin aceste părți. Încredințat însă că el a ghicit adevăratul înțeles al (oracolului), s-a apucat de susnumita întreprindere. Când însă Atenienii prinseră de veste, veniră eu toții de la țară în ajutorul cetății, și asediază pe (îndrăzneți). După câțva timp, plictisin- du-se de acest asediu (care dura prea mult), cei mai mulți din ei au plecat (pe acasă) și au dat celor nouă arhonți, care atunci întruneau în mâna lor mai toate atribuțiile de căpetenie în girarea afacerilor Statului, puteri depline să se ocupe de paza celor împresurați și să ia toate măsurile pe care le-ar crede ei de cuviință. Partizanii lui Kylon, astfel asediați, ajunseră într-o situație foarte critică din pricina lipsei de merinde și de apă, așa că, Kylon și fratele său își găsiră scăparea în fugă, iar ceilalți, fiindcă sufereau de lipsuri și unii din ei începuseră chiar să moară de foame, se așezară ca suplicanți pe altarul (Atenei) din acropole. Atenienii care erau însărcinați cu paza lor, văzînd că unii din ei mureau în templu, le spuseră să iasă de acolo, făgăduind că n-o să le facă nici un rău. (Dar ei nu se ținură de cuvînt) ci îi duseră mai la o parte și îi uciseră. Ei luară viața chiar aceluia care căutau un refugiu la altarele zeitelor venerabile (ale Furiilor-Eumenidelor) și de aceea fură numiți, ei împreună cu urmașii lor, „pîngăriți de nelegiuire” și „vinovați fără de zeiță (Atena)". E adevărat că Atenienii urmăriră pe acești vinovați, de asemenea și spartanul Cleomene, cu ajutorul Atenienilor răsculați, ajungînd pe cei vii și punînd să se dezgroape și să se arunce oasele morților. Mai târziu ei se întoarseră însă în oraș, și neamul lor trăiește și pînă azi în Atena". După alții, ni se spune însă că și Kylon a fost ucis în timpul acestor tulburări. Cum acesta se bucura totuși de simpatie. în anumite cercuri și fiindcă crima împotriva zeitelor mărise în- verșunarea poporului împotriva aristocraților, aceștia se văzură nevoiți să nuntească o comisie de 300 de nobili, care condamnă la surghiun pe vinovați, care făceau mai ales parte din neamul Alemeonizilor". (Vezi și Wilamowitz, Aristoteles und Athen II, 55)..

² Adică Hegesistrat.

³ Vezi Capitolul 56

1

Partea aceasta e confuză, valabile sînt toate voturile din urna de aramă.

2

Fisa li se va da înapoi, pentru că numai cu ea pot să-și încaseze salariul.